

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HALKA AÇIK TİCARET BANKALARININ
FİNANSAL PERFORMANSI VE KOSOVA VE TÜ-
RKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN TİCARET
BANKALARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR
ÇALIŞMA**

Diana MAHMUTİ
2501181614

TEZ DANIŞMANI
DR.ÖĞR.ÜYESİ Emir OTLUOĞLU

İSTANBUL – 2022

ÖZ

HALKA AÇIK TİCARET BANKALARININ FİNANSAL PERFORMANSI VE KOSOVA VE TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN TİCARET BANKALARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA

DİANA MAHMUTİ

Finansal tabloların anlaşılması ve yorumlanması, ekonomik işletmelerin doğru kararlar vermelerinde önemli bir faktördür. Farklı insan gruplarının bankaların faaliyetleri hakkında bilgiye ihtiyacı vardır. Finansal tabloların analizi, geçmiş ve mevcut finansal durumu değerlendirmeyi amaçlayan bir yargı sürecidir. Birincil amacı, gelecekteki ekonomik koşulları ve performansı daha iyi belirlemek, tahmin etmek ve değerlendirmektir. Finansal tablolar, muhasebe verilerinin işlenmesinin son aşamasını temsil eder ve muhasebe bilgilerinin taşıyıcıları olarak sunulur.

Bu çalışmanın amacı, Türk ve Kosovalı ticari bankaların finansal performanslarını karşılaştırmak ve bu bankalar arasında fark olup olmadığını değerlendirmektir. Bu kapsamda iki ülke arasındaki bankalar ile faaliyet gösterdikleri 2018-2019-2020 yılları bazında bir çalışma yapılmıştır. Veriler, 17 bankanın denetlenmiş mali tablolarından toplanmıştır. Finansal performansı karşılaştırmak için beş finansal göstergeden oluşan 'DuPont' modeli kullanılmıştır. Bu göstergelerden elde edilen verilerden One-Way ANOVA and One-Way analizleri kullanılarak finansal performans açısından bankalar arasındaki farklılıklar test edilmiştir.

Tüm analizler sonucunda, finansal göstergelerin her iki ülkenin finansal tabloları arasında bir korelasyon olduğunu söylüyoruz. Ayrıca ticari bankaların faaliyet yerleri açısından da büyük farklılıklar vardır, bu farklılıklar her iki ülkenin farklı politikalarının kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ticari bankalar, finansal performans, finansal göstergeler, bankalar, finansal analiz.

ABSTRACT

HALKA AÇIK TİCARET BANKALARININ FİNANSAL PERFORMANSI VE KOSOVA VE TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN TİCARET BANKALARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA

DİANA MAHMUTİ

Understanding and interpreting financial statements is an important factor for economic entities in making the right decisions. Different groups of people need information about the activities of banks. The analysis of financial statements is a judgment process that aims to assess the past and present financial position. Its primary objective is to better determine, forecast and assess future economic conditions and performance. The financial statements represent the final stage of the processing of accounting data and are presented as the bearers of accounting information.

The purpose of this paper is to compare the financial performance of Turkish and Kosovar commercial banks, as well as to assess whether there are differences between these banks. In this context, a study was conducted with banks between the two countries based on the years 2018-2019-2020 of their operation. Data were collected from the audited financial statements of 17 banks. The 'DuPont' model, which consists of five financial indicators, was used to compare financial performance. From the data derived from these indicators, using the analysis One-Way ANOVA and One-Way MANOVA the differences between banks in terms of financial performance were tested. As a result of all the analyzes we say that the financial indicators have a correlation between the financial statements of both countries. Also there are big differences in terms of the place of operation of commercial banks, these differences come as a result of using different policies from both countries.

Keywords: Commercial banks, financial performance, financial indicators, banks, financial analysis.

ÖNSÖZ

Günümüzde bankaların farklı işlevleri vardır, bu nedenle finansın işlevi en önemli rollerden biridir. Finans yöneticisi, finansman kaynaklarının mevcut olduğundan emin olmak için finansal kararlar alır. Bankalarda çeşitli işlemler için fon kullanımı, bankaların finansal yönetiminin amaçlarından birine ulaşmak için hissedarlara yeterli getiri sağlamayı amaçlar.

Finansal kaynakların karlılığının, kaynakların potansiyel maliyetlerinin belirlenmesi ve bunların işletme performansı üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi banka finansmanında önemli ve gerekli bir konudur.

Bu makalenin hazırlanması sırasında edindiğim deneyim olağanüstü, çalışmalar sırasında edindiğim bilgilerin bağımsız araştırma ve bilimsel çalışmamı gösteren bu makaleye yansıdığını her zaman akılda tutuyorum..

Emek, zaman ve geçmişteki tüm zorluklar için kendime teşekkür etmek istiyorum. Yardım ve desteklerini esirgemeyen arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Türkiye'deki eğitimim boyunca hiçbir zaman maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen sevgili aileme müteşekkirim.

Diana MAHMUTİ

İSTANBUL, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
GİRİŞ.....	ix

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL ARACI KURULUŞLARIN TANIMLARI VE FONKSİYONLARI

1.1. Bankalar ve Onların Türleri	4
1.1.1. Bireysel Finansman Şirketleri	4
1.1.2. Ticari Bankalar.....	5
1.1.3. Yatırım Bankaları.....	5
1.1.4. Kooperatif Bankacılığı.....	6
1.1.5. İhtisas Bankaları	6
1.1.6. Merkez Bankaları.....	7
1.2. Ticari Bankalar ve İşlevleri	7
1.2.1. Ticari Bankaların Diğer Faaliyetleri	12

İKİNCİ BÖLÜM

TİCARİ BANKALARIN MALİ TABLOLARI

2.1. Bankaların Mali Tabloları	15
2.2. Varlıklar.....	15
2.2.1. Para ve nakit benzerleri	15
2.2.3. Yatırımlar.....	16
2.2.4. Krediler ve avanslar.....	16

2.2.5.	Sabit varlıklar.....	16
2.3.	Yükümlülükler	16
2.3.1.	Mevduatlar.....	17
2.3.2.	Diğer Borç Kaynakları.....	17
2.4.	Kapsamlı gelir tablosu	18
2.4.1.	Faiz geliri	18
2.4.2.	Faiz giderleri	18
2.4.3.	Net faiz geliri.....	18
2.4.4.	Diğer Gelirler ve giderler	19
2.5.	Finansal Performans	19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİNANSAL GÖSTERGELER VE FİNANSAL PERFORMANS: TÜRKİYE VE KOSOVA'DAKİ TİCARİ BANKALAR İLE AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA

3.1.	Konu, Amaç, İçerik ve Kısıtlamalar	23
3.2.	Araştırma Metodolojisi	23
3.3.	Araştırma Amaçları ve Hipotezler	24
3.4.	Veri Toplama Yöntemleri ve Araçları	24

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FARKLI ÜLKE BANKALARINDA DUPONT ANALİZİ SONUÇLARI

4.1.	Finlandiya bankalarında DuPont Modelinin analizi.....	34
4.2.	Almanya Bankalarında DuPont Modelinin Analizi	35
4.3.	Arap Bankalarında DuPont Modelinin Analizi.....	36
4.4.	Özbekistan Bankalarında DuPont Modelinin Analizi	37

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	38
-------------------------------	-----------

KAYNAKÇA	41
-----------------------	-----------

EKLER	43
--------------------	-----------

ÖZGEÇMİŞ	45
-----------------------	-----------

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye'deki banka oranlarına ilişkin tanımlayıcı istatistikler	25
Tablo 2: Kosova'daki banka oranları hakkında tanımlayıcı istatistikler	25
Tablo 3: Her iki ülke için korelasyon analizi (ROE ve ROA).....	26
Tablo 4: Türkiye için korelasyon analizi (ROE ve ROA).....	27
Tablo 5: Kosova için korelasyon analizi (ROE ve ROA).....	27
Tablo 6: Her iki ülkenin bankalarında ANOVA analizi	28
Tablo 7: Türkiye Bankalarında ANOVA analizi	29
Tablo 8: Kosova Bankalarında ANOVA analizi	30
Tablo 9: Her iki ülkenin bankaları için MANOVA analizi.....	31
Tablo 10: Türkiye Bankaları için MANOVA analizi.....	31
Tablo 11: Kosova Bankaları için MANOVA analizi.....	32

KISALTMALAR LİSTESİ

AU	: Varlıklarının kullanımı
EM	: Sermaye arpanı
PM	: Kar Marjı
ROA	: Toplam Varlık Karlılığı
ROE	: zkaynak karlılığı
UMS	: Uluslararası Muhasebe Standartları

GİRİŞ

Performans ölçümü, firmalar açısından planlama ve kontrol sürecinin önemli bir parçasıdır. Finansal oranlar, genellikle firmaların likidite, etkinlik, kaldıraç ve karlılık gibi konularda gösterdiği performansı ölçmektedir.

Bir bankanın finansal kontrol sisteminin bir parçası, bankanın ne kadar iyi çalıştığını bilmek için, bankanın gösterdiği finansal başarının gelişimini de gözlemlemektir. Bu gelişimi gözlemleyebilmenin yaygın bir yolu, bilanço ve gelir tablosunda yer alan finansal değişkenler arasındaki ilişkilerin karşılaştırılmasını ve ölçülmesini içeren "DuPont" modeline göre finansal analizdir (Arben, 2013).

Finansal performans göstergeleri tipik olarak özsermaye getirisini, varlıkların getirisini, likiditeyi, bir plan veya bütçeyle ilgili kar marjını veya şirketin önceki dönem performansını analiz eder. Finansal analizin temel nedeni, şirket hakkındaki bilgileri şirketin çıkar çevrelerine yaymak ve potansiyel yatırımcılar açısından önemli yatırım kararları verme fırsatlarını artırmaktır (Luboteni G, 2006).

Belirli bir bankanın mali tablolarının analizinden, mali durumunu, analizin yapıldığı dönemde nasıl işlediğini ve geleceğe yönelik eğilimlerinin neler olduğunu tespit edebiliriz.

Bu çalışmanın amacı, iki farklı ülkede faaliyet gösteren ticari bankalar arasındaki finansal göstergeleri incelemek ve finansal tabloların performansları arasında önemli farklılıklar olup olmadığını değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda, örneklemde yer alan bankaların web sitelerinde yayınlanan denetlenmiş mali tablolarından elde edilen veriler ile öncelikle finansal performans göstergeleri olarak kabul edilen oranlar hesaplanmıştır. Bu oranlardan faydalanarak elde edilen veriler üzerinden SPSS programı kullanılarak istatistiksel analizler yapılmıştır. Bu finansal göstergeler, sermaye, varlıklar, kâr, likidite bileşenlerini ölçmektedir.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, finansal kurumların doğasını, önemini, ekonomiyle ilişkisini, işlevlerini ve türlerini gösterir. Bankaların finans sektöründe faaliyet göstermesi, bu kapsamda finansal uzmanlık açısından yüksek bilgi birikimine sahip bir sektörde faaliyet gösteriyor olmaları nedeniyle; çalışmanın ilk bölümünde ticari bankalara,

ayrıca sundukları kredi ve hizmetlere ve genel olarak ticari bankaların faaliyetlerine odaklanılmıştır.

İkinci bölümde, ticari bankaların, finansal açıdan tüm kilit unsurlarını içermekte olan finansal tablolarına odaklanılmıştır. Bu bağlamda, bankaların finansal tablolarının detayları ele alınırken diğer yandan, bu finansal tablolar ile ilgilenen çıkar çevrelerinden de değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ise konu ile ilgili ampirik araştırma yer almaktadır. Araştırmanın metodolojisi, modeli, değişkenleri, hipotezleri, örnekleme, veri toplama yöntemleri ve araçları bu bölümde detaylı olarak aktarılmıştır. Bu bölümde araştırmanın tanımlayıcı istatistiklerine ve ardından araştırma bulgularına yer verilerek, formüle edilen hipotezler test edilmektedir. Sonrasında ise araştırmanın sonuçları detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde DuPont kullanılarak farklı ülkelerin bankaları analiz edilmiştir. Bu analizlerden elde edilen sonuçlar, bankaların faaliyet odakları arasındaki hem benzerliklerin hem de farklılıkların ortaya konulduğu çalışmamızın sonuçları ile karşılaştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL ARACI KURULUŞLARIN TANIMLARI VE FONKSİYONLARI

Finansal aracı kuruluşlar, üretim, ticaret ya da hizmet sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerden farklı oldukları için, bu kuruluşların faaliyetleri ayrı bir şekilde incelenmelidir. Merkez bankaları gibi finansal piyasayı düzenleme misyonunu yerine getirmeyi amaçlayan finansal kurumlar haricindeki finansal aracı kuruluşlar, gerek kurulum aşamasında gerekse mevcudiyeti boyunca kâr amacı gütmektedirler (BQK, 2013).

Finansal kurumların çalışmalarının merkezinde fon transferi yer almaktadır. Elde edilen fon kaynakları finansal aracı kurumlar tarafından reel sektöre aktarılırken, bu kapsamda finansal kurumlar açısından para, faaliyetlerin temelini oluşturmaktadır.

Bir ülkede yer alan finansal kuruluşların işleyişi, ülke ekonomisinin temel birleştiricisidir. Antik çağlarda, ticaretin takas yolu ile yapıldığını biliyor olsak da günümüz ticaretinde paranın kullanılmaması hayal dahi edilemez. Finansal kuruluşları tanımlarken, gelişmiş ekonomilerde faaliyet gösterenler ve gelişmekte olan ekonomilerde faaliyet gösterenler olarak iki ayrı sınıfta ele almak gerekmektedir (BQK., 2011).

Gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren bankalar daha kapsamlı bir aracılık faaliyeti ile varlıklarını sürdürürken, gelişmekte olan ülkelerde faaliyet gösterenlerin, gelişmiş ülkelere kıyasla daha temel aracılık faaliyetleri gösterebildiğini, ürün ve hizmet çeşitlendirmesinde daha zayıf kaldıklarını görmekteyiz. Finansal araçlar içerisinde bankalar, reel sektöre kaynak sağlayarak, reel sektörde faaliyet gösteren firmaların faaliyetlerini gerçekleştirebilmesini sağladıkları için, oldukça büyük bir öneme sahiptirler.

Bankacılık sektörünün faaliyetleri oldukça gelişmiştir. Bu nedenle bankalar olmadan bugünkü ticari hayatı düşünmek imkansızdır. Bir finansal aracı olarak bankalar günümüzde yalnızca firmaların değil, bireylerinde de hayatlarında önemli birer kuruluş olarak yer almaktadırlar. Bu kapsamda hiç çalışmamış bir çocuk dahi, ailesinin kendisi adına açacağı birikim hesabı sayesinde bir bankanın müşterisi olabilmekte ve bir çocuğun hayatında dahi banka kavramı yer alabilmektedir. Diğer taraftan, kar amacı

gütmeyen sivil toplum kuruluşları, insani yardım dernekleri dahi, bankalar aracılığı ile bu yardım faaliyetlerini gerçekleştirebilmektedir. Bu bağlamda, toplumda bankaların gerek firmalar gerek STKlar ve gerek bireyler açısından büyük bir öneme sahip olmaları, bankaları diğer finansal araçlardan ayrı bir yere koymaktadır (BPP, 2017). Finansal kurumların temel işlevleri şunlardır:

Ödemelerin gerçekleştirilmesi,

Kaynak toplamak,

Fonların kullandırılması,

Toplanan fonların saklanması ve yatırımının sağlanması.

Yukarıda bahsi geçen finansal kuruluşların temel işlevlerinin yanı sıra bir takım tamamlayıcı işlevleri de bulunmaktadır. Bu tamamlayıcı işlevler arasında, finansal piyasadalardaki gerek kaynak arayışı içinde olan kuruluşlar gerekse yatırım yapmak amacı ile fon sağlayan yatırımcılar adına aracılık yapmak da bulunmaktadır. Finansal kuruluşların, sahip oldukları geniş finansal ürün yelpazesi nedeniyle, büyüklüklerine bakılmaksızın her kuruluş için önem arzettikleri sonucuna varabiliriz.

Başlangıçta yalnızca belirli hizmetlerin sunulması ile firmalara hizmet etmekle özdeşleştirilen finansal kurumlar, finansal piyasaların gelişmesiyle birlikte, evrim gösterip zamanla sundukları hizmetleri çeşitlendirerek, daha farklı müşteri kitlelerine de hitap eden finansal hizmetler sunmaya başlamışlardır.

Günümüzde, finansal kurumların müşterilerine sundukları hizmetlerin oldukça fazlaşması nedeniyle bu kuruluşlar, tıpkı bir süpermarket ya da self servis açık büfe lokanta gibi, müşterilerin yüzlerce seçenek arasından yalnızca tercih edeceklerini aldıkları birer finansal kurum haline gelmişlerdir. Elbette hizmetlerin çeşitliliğinin böylesine arttığı bir durumda, finansal kuruluşların, reel sektör işletmelerini de bu hizmetlerden faydalanma konusunda ikna etme olasılığı artmıştır. Yakın tarihte yaşanan ekonomik krizlerin nedenlerine bakarsak, kolayca bu kurumların denetimsizliğinin küresel ekonomik krize yol açtığı sonucuna varabiliriz. Bu nedenle,

düzenleyici otoritelerin, finansal aracılardan sundukları çok çeşitteki ürünleri denetlemesine önem vermeleri gerekmektedir (Merovci, 2007).

Bankaların finansal değişkenleri, piyasada sürekli olarak oynaklık gösteren makro ekonomik faktörlerdeki değişimlere açıktır. Her ne kadar bir bankanın geleneksel ve temel işlevi, mevduat toplayarak, topladığı bu mevduatı gerek özel sektöre gerekse bireylere kredi sağlamak olsa da günümüzde müşterilerinden gelen talepler doğrultusunda farklılaşmıştır. Yine de yukarıda bahsi geçen temel işlevler bir bankanın ana iş kolunu oluştururken özellikle Kosova ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bu fonksiyon, gelişmiş ülkelere kıyasla ağır basmaktadır. Wong (2015), gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik faaliyetlerin çoğunun, fon fazlası veren birimlerden mevduat toplayan ve fon açığı veren birimlere kredi sağlayan bankalar tarafından gerçekleştirildiğini öne sürmüştür (Wong, 2015), Kosova ve Türkiye de bu bağlamda benzerlik göstermektedir.

Bir ekonomide çok sayıda katılımcının çok miktarda tasarruf oluşturarak bu tasarruflarını bankalarda değerlendirmeleri, bankalar açısından kredi yaratma potansiyelinin artması olarak düşünülmektedir. Kaynak sağlama fonksiyonu açısından bankacılık sektörü, menkul kıymetler piyasası ile kıyaslandığında, bankacılık sektörünün sağladığı fonların ve hizmetlerin çok daha gelişmiş olduğu gözlemlenmektedir (Mochklas, 2018).

Bankacılık sektöründe yaşanan gelişmeler, reel piyasalar ve finansal piyasalar birbirlerini karşılıklı olarak beslediklerinden ötürü bir ülkenin ekonomik kalkınmasının tamamlayıcısıdır. Bu durum ekonomik kalkınmaya sahip olduğumuzda, bankaların mevduat ve kredi ihtiyacının karşılanması yanı sıra, gelişmiş bir bankacılık sistemine sahip olduğumuzda ekonominin parasal kaynak taleplerinin karşılanmasıyla açıklanmaktadır. Piyasaya daha fazla bankanın girmesi, rekabetin artmasını ve reel sektöre sunulan banka fonlarının daha ucuza sunulmasını etkileyebilir (Luboteni, 2004).

1.1 Bankalar ve Onların Türleri

Dünyada bankacılık faaliyetleri çok eski zamanlardan beri var olmasına rağmen, bugün düşündüğümüz anlamıyla modern bankalar özellikle son zamanlarda ortaya çıkmışlardır. Finansal sistem içerisine bankaların varlıkları, ülkelerin reel sektör faaliyetlerine yardımcı olması açısından gereklidir. Ticari bankalar, kar realizasyonu sağlamak zorundadır ve günümüzde tasarruf sahiplerinin mevduatlarını, bireyler ve reel sektör için krediye dönüşümünü sağlamaktadır (Mayo, 2012).

Ticari bankalar, bireylerin de tasarruflarını mevduat olarak değerlendirdikleri finansal araçlardır. Tüm ekonomik birimlerden elde edilen mevduat bankalar tarafından kredi olarak plase edilmektedir. Ticari bankalar, sermaye yatırımlarının ya da işletme sermayesi finansmanı için kaynak ihtiyacı çeken şirketlerin yanı sıra bireylere de fon sağlarken, bu açıdan tüm ekonomideki birimlerin ekonomik gelişim için seferber edilmesidir (Mayo, 2012).

Yukarıda verilen tanımlamalar ışığında, bir ticari bankanın kredi sağlama ile ilgilenen bir finansal kurum olduğu sonucuna varabiliriz. Ticaret bankaları mevduat kabul ederek hem kredi verir hem de piyasada para yaratır. Dolayısıyla tasarruf edenlerle, ödünç alanlar arasında bir köprü görevi görür. Bankalar sadece para tacirleri değil, aynı zamanda piyasadaki paranın da yaratıcılarıdır.

Bankacılık sektörü, hizmet verilen müşterilere sunulan ürün ve hizmetlere bağlı olarak birkaç alt sektöre ayrılabilir. Aşağıda tüm bu türler özet olarak verilmektedir.

1.1.1 Bireysel Finansman Şirketleri

Bireysel finansman şirketleri, bireysel müşterilere fon sağlama aşamasında temel bankacılık hizmetleri sunmaktadırlar. Bu finansman şirketlerin bireysel tüketiciye sundukları ürün ve hizmetler genel olarak ev, otomobil vs. gibi varlık alımlarında sağlanan kredilerin yanı sıra bireylerin farklı tüketim harcamalarının finansmanı için sağlanan tüketici kredileridir.

1.1.2 Ticari Bankalar

Ticari bankalar, banka nakit ve kredi kartları, banka hesapları, vadeli ve vadesiz mevduat hesapları ve kredilerin yanı sıra, teminatlı ve teminatsız krediler ve nakdi ve gayri nakdi krediler de dahil olmak üzere işletmelere ve bireysel müşterilere finansal hizmetler sağlar. Deregülasyon etkisinin bir sonucu olarak, ticari bankalar yatırım bankaları ile para piyasası işlemlerinde ve finansal danışmanlık alanında rekabet etmektedir.

Gelişmiş ülkelerde ticari bankalar, finansal araçlar olarak hareket etmekte, mevduat sahiplerinden fon almakta ve bunları kredi şeklinde fon açığı verenlere sağlamaktadır. Müşterilerin mevduatları üzerindeki talepleri oldukça likittir, dolayısı ile genellikle tasarruf sahipleri tasarruflarını kısa vadeli mevduat hesaplarında tutmayı tercih ederler, bu da bankanın mevduat sahiplerine olan yükümlülüklerini her an geri ödemeye hazır olması gerektiği anlamına gelmektedir.

Öte yandan, bankaların kredi müşterileri görece olarak mevduat sahiplerine kıyasla, uzun vadeli kredileri tercih etmektedir. Bu açıdan bankaların kredi müşterilerinden talepleri (alacaklar) daha az likittir ve borçlulara kredileri geri ödemeleri için daha uzun bir süre sunmaları anlamına gelmektedir. Bu modele göre, aynı dönemdeki tüm mevduat sahipleri fonlarını banka hesaplarından çekmeye çalışırsa banka iflas riskiyle karşı karşıya kalabilir (Investopedia, 2020).

Bu durum bankalar açısından vade uyumsuzluğu olarak adlandırılmaktadır ve ticari bankalar karşı karşıya kaldıkları bu risk üzerinden gelir sağlamaktadır.

1.1.3 Yatırım Bankaları

Yatırım bankaları, şirketlere bono, tahvil ve hisse senedi ihracı için; hükümetlere ise yine bono ve tahvil gibi menkul kıymetlerin ihracı için aracılık hizmeti sunan bankalardır. Yatırım bankaları tüm bu menkul kıymet ihraçlarına aracılık ederek sermayeyi güvence altına alma konusunda ve sermayeyi tabana yayma konusunda ekonomik fayda sağlamaktadırlar. Yatırım bankaları bu hizmetlerin yanı sıra şirketlere diğer bir şirketi satın alma ya da iki şirketin birleşmesi konularında, tüm menkul

kıymetlerin alınıp satılması işlemlerinde, dövizli işlemlerinde, bununla birlikte şirketlerin üstlendikleri döviz kuru ve faiz riski gibi risklerin yönetilmesi amacıyla pozisyon alınmak istenen türev ürünlerin kullanılmasında da aracılık hizmetleri sunmaktadırlar. Ayrıca yatırım bankaları şirketlere, genellikle farklı türlerde finansal işlemler için danışmanlık hizmetleri de sunarlar.

1.1.4 Kooperatif Bankacılığı

Bireylerin gereksinimlerinin giderilmesi, ortak bir hedefe ulaşılması ve ekonomik çıkarların korunması için yardımlaşma yolu ile kurulan organizasyonlar olarak tanımlanan kooperatifler için, gerek özkaynak yetersizliği, gerekse kredi kullanımının zorluğu nedeniyle kooperatif bankalarının kurulmasına neden olmuştur (Sümer, 2021).

Kooperatif bankaları, kooperatif ortaklarına uygun koşullu kredi sağlayarak finansman sorunlarının çözülmesini sağlarken, bu bağlamda devletin öncelik olarak tanımladığı yatırımlara kaynak sağlaması açısından, kooperatiflerin eylemleri doğrultusunda yönetildiği söylenebilir. Kooperatif bankaları genellikle tarım gibi alanlara destek olarak, bireylerin kalkınmasının yanısıra ekonomik iş birliği sağlayarak ürünlerin ucuzlamasını da sağlarlar. Türkiye’de kooperatif bankalarının fonksiyonu genellikle devlet bankaları tarafından sunulan ucuz fonlar aracılığı ile sağlanırken, Kosova’da kooperatif bankaları aktif olarak faaliyet göstermektedir.

1.1.5 İhtisas Bankaları

İhtisas bankaları, uzman oldukları konularda faaliyet gösteren, sundukları ürün ve hizmetleri bu konularda yoğunlaştırmış bankalardır. Genellikle; sanayi, ihracat ve ithalat konularında yoğunlaşmış olan ihtisas bankaları, endüstrilere, yüksek etkili projelere ve dış ticaretin finansmanına yardım sağlarlar. Ayrıca tarım, denizcilik, madencilik gibi belirli bir sektöre odaklanmış bankalar da ihtisas bankası niteliğindedir.

1.1.6 Merkez Bankaları

Bir ülkede para otoritesi olarak konumlanan merkez bankalarının temel amacı finansal istikrarı sağlayarak yerli paranın değerini korumaktır. Bu bağlamda, merkez bankaları güçlü para ve mali politikaları garanti ederken, bir ülke ekonomisinin istikrarında önemli bir rol oynamaktır. Bu kapsamda merkez bankasının temel işlevleri şunlardır:

- Bonknot ihracının gerçekleştirilmesi,
- Ticari banka rezervlerinin tutulması,
- Ticari bankaların takas ve tasfiye işlemlerinin yapılması,
- Para politikalarının uygulanması,
- Altın ve döviz rezervlerinin saklanması ve yönetimi,
- Resmi faiz oranlarına ilişkin kararların alınması,
- Devletin bankerliğinin yapılması,
- Bankacılık endüstrisinin ve diğer finans kuruluşlarının düzenlenmesi ve denetimini sağlamak.

1.2 Ticari Bankalar ve İşlevleri

Yukarıda tanımlanan ticari bankalar, bahsedildiği üzere tasarruf sahiplerinden kabul ettikleri mevduatı, reel sektör ve bireylere kredi olarak kullandıran bankalardır. Bu kapsamda mevduat kabulü, ticari bankaların temel işlevidir. Bankalar genellikle üç tür mevduat kabul ederler:

Cari hesaplar;

Tasarruf hesapları;

Vadeli mevduat hesapları;

Vadesiz (nakit) mevduat olarak bilinen cari hesapların temel özelliği, mevduat sahipleri tarafından herhangi bir zamanda geri çekilebilmeleridir. Bankalar genellikle cari hesaplara faiz vermezler, bu nedenle bu hesaplar banka için maliyet oluşturmaz.

Bazı ülkelerde, bankalar bu mevduat kategorisine de faiz sunar. Bu mevduatlar hem bireyler hem de işletmeler tarafından tutulmaktadır. Bankalar, genellikle bu tür hesapların sahiplerinden, bankanın gelir kalemlerinden biri olan aylık ya da yıllık işlem masrafı adı altında bir ücret alır.

Tasarruf hesapları esas olarak bireylerin veya işletmelerin faiz geliri elde ettikleri atıl fonlarını değerlendirebilecekleri kısa vadeli hesaplar olarak bilinir. Ticaret bankaları açısından bu tür hesaplar mevduat sahibine faiz ödeyeceği için maliyetli bir kaynaktır. Tasarruf hesaplarına uygulanan faiz oranı, cari hesaplardan yüksek, vadeli hesaplardan daha düşüktür. Bu hesapların en büyük özelliği, müşterinin istediği zaman para yatırması veya çekebilmesidir, ancak bazı durumlarda banka, günlük veya aylık para çekme limiti belirleyebilir.

Vadeli mevduat hesapları, vade süresinin dolmasından önce paraya dönüştürülemeyen, müşterilerin paralarını çekmesi için önceden belirlenmiş bir vadenin dolması gerektiği hesaplardır. Vade sonunda mevduat sahibi parasını faizi ile birlikte çeker ya da başka bir vadeli hesap ile yatırım yapmaya devam eder. Bu bağlamda vadeli mevduatlar tasarruf hesabına göre daha uzun vadeye sahiptir ve faiz oranları da daha yüksektir.

Borç Verme İşlevi

Ticari bankalar için bir diğer önemli işlev, özellikle girişimciler başta olmak üzere tüm gerçek ve tüzel kişilere kredi ve avans sağlamak yolu ile borç para vermektir. Ticari bankaların müşterilerine sağladığı krediler nakdi krediler ve gayrinakdi krediler olarak iki sınıfta değerlendirilebilir. Öncelikli olarak nakdi kredileri ele alacak olursak, aşağıda nakdi kredi türlerinden bahsedilmektedir.

Rotatif krediler, bankanın ticari müşterisine verdiği limit çerçevesinde, belirli bir vadesi bulunmayan, ihtiyaç anında, ihtiyaç duyulduğu zaman kadar kullanılan kredilerdir. Bu tür kredilerin ana türleri olarak kredi kartları ve borçlu cari hesaplar (BCH) gösterilebilir. Her iki hesap türünde de, banka müşterisinin gerektiğinde kullanabileceği bir kredi limiti vardır. Müşteri bu tür kredileri her kullandığında, limit azaltılır. Kredinin geri ödenmesi ile mevcut limit tekrar yükselmekte ve müşterinin

krediyi daha fazla kullanmasına imkan verilmektedir. Banka, müşteriden kredi limitinin yalnızca kullanılan kısmı için faiz alır ve bu faiz günlük olarak hesaplanarak müşteriye yansıtılırken, ödemesi 3 ay gibi belirli periyotlarla gerçekleştirilir.

Vadeli krediler, yalnızca belirli bir vade süresince kullanılabilen kredileri temsil eder. Bu tip krediler bir kereliğine toplu olarak alınırken, geri ödemesi belirli periyotlar ile belirli bir vadeye yayılarak yapılır. Banka müşterisi krediye ilişkin taksitleri ödedikçe kredi bakiyesini düşürür. Ancak bu kategoride rotatif krediler gibi, ihtiyaç anında, ihtiyaç duyulduğu kadar, sürekli kullanılacak bir kredi limiti bulunmamaktadır. Bunun yerine, müşterinin ek fonlara ihtiyacı varsa, yeni bir kredi başvurusunda bulunmalıdır. Bu tür kredilerin ana türleri yatırım kredileri, konut kredileri, otomobil kredileri, eğitim kredileri, bireysel krediler vb.

Teminatlı (ipotekli) krediler, teminat olarak belirli bir varlığın gösterildiği kredilerdir. Borçlu krediyi geri ödemezse, banka teminat olarak bırakılan varlığın mülkiyetini alabilir. Teminatlı kredilerin faiz oranları teminatsız kredilere göre daha düşüktür çünkü teminatsız kredi banka açısından bakıldığında zaman daha büyük bir risk içermektedir. Bu açıdan teminat varlık, bankanın kredi işleminde üstlenmiş olduğu riski azaltan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Teminat olarak bırakılan varlıklar, piyasa değeri tam olarak belirli değilse, banka veya bağımsız değerlendirme uzmanları tarafından değerlendirilmelidir. Konut kredileri, otomobil kredileri gibi, müşteri tarafından krediye karşılık belirli bir varlığın satın alındığı krediler, genellikle teminatlı olarak kullanılmaktadır. Böyle bir kredi işleminde, banka satın almaya konu varlığı ipotek altına alarak, kredinin vadesi boyunca ipoteği altında tutar.

Öte yandan gayrimenkul ya da menkul kıymet ipoteği karşılığında kullanılan ihtiyaç kredileri gibi farklı krediler de mevcuttur. Ayrıca rotatif kredi limitlerinin belirlenmesinde de müşteri şirket ve banka arasındaki geçmiş ticari ilişkiler de dikkate alınarak, şirketin gayrimenkulleri, sabit varlıkları, alacak çek ve senetleri, stokları hatta hisse senetleri ipotek altına alınabilir.

Teminatsız krediler, banka tarafından bir varlığın ipotek edilmesi ile teminat altına alınmayan kredilerdir. Bu kredilerin müşterilerden tahsil edilememesi durumunda ipoteye konu olan herhangi bir varlık bulunmadığından, bankanın riski yükselecektir ve bu durum da kredi faizi açısından maliyeti arttıracaktır. Bu kredileri vermek için bankanın güvencesi, yalnızca müşterinin kredi geçmişi ve geliridir.

Bankalar, müşterilerine sundukları tüm bu krediler ile borç verme işlevlerini yerine getirmektedirler.

Paranın Yaratılması İşlevi

Ticari bankaların en önemli işlevi para yaratarak, müşterilerine kredi kullandırmaktır. Gerek bireysel gerekse ticari müşteriler, ödemelerini gerçekleştirebilmek, mal ve hizmet satın alabilmek için ticari bankalara mevduat yatırmaktadırlar. Söz konusu bu mevduatın vadesiz kısmı, nakit para olarak kabul edilmektedir. Bir ticaret bankası, müşterisine kredi tahsis ettiğinde, parayı her zaman nakit olarak ödemez. Genellikle banka kredi müşterisine kullandırdığı kredi tutarını, müşterinin cari hesabına yatırır. Bu durumlarda banka, herhangi bir fiili nakit ödeme gerçekleştirmeksizin, müşteri adına bir kaydı ödeme yapmış olur. Tanımlanan bu model sayesinde, bankanın kredi ile para yarattığı öne sürebilir.

Bankaların Faaliyetleri

Yukarıda bankanın işlevlerinden biri olarak tanımlanan borç verme işlevinin krediler aracılığı ile gerçekleştirildiği dile getirilmişti. Söz konusu işlevi yerine getiren krediler, bankanın en önemli faaliyet konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bankalar, bir önceki bölümde de değinildiği üzere müşterilerine, farklı alanlarda, farklı kategorilerde ve farklı amaçlara yönelik krediler sunmaktadır. Bir banka kredisi gerek birey gerekse ticari müşteri açısından nakit paraya erişmenin en kolay yoludur. Banka kredileri ticari bankalar tarafından hem bireysel müşterilere, hem de mikro, orta ve küçük işletmeler, kurumlar ve devlet kurumları gibi krumsal müşterilere sunulmaktadır.

Bir bankanın kredi yaratabilmesi için, öncekle müşterilerinden mevduat toplaması gerekmektedir. Diğer bir ifade ile, bir bankanın kredi büyüklüğünü yaratan unsur

müşterilerden topladığı mevduatın büyüklüğüdür. Mevduat müşterileri genellikle kısa vadeli mevduat hesaplarına yatırım yapma eğilimlerindedirler. Diğer yandan müşteri ve banka arasındaki sözleşme hükümleri dolayısı ile mevduat müşterisinin dilediği zaman mevduatını çekme hakkı da bulunmaktadır. Tüm bu sebeple bankalar müşterilerine kredi kullanırken ihtiyatlı davranmak zorundadır. Bir bankacılık krizinin yaşanmaması için devlet genellikle mevduat ve kredi arasındaki ilişkiyi düzenleyen kurallar getirmektedir.

Güvence: Ticari bankalar, vermiş oldukları kredilerin zamanında geri ödenmesini sağlamak durumundadırlar. Kredilerin geri ödenmesi doğrudan borçlunun ödeme gücüne bağlı olduğundan, banka, ister gerçek ister tüzel kişi olsun, bu borçlunun krediyi zamanında geri ödeyebileceğini en başından temin etmelidir. Ek olarak, banka genellikle teminat veya ipotek yoluyla krediyi güvence altına almak ister. Teminata konu olan varlık, krediyi karşılamalıdır, bunun yanı sıra söz konusu varlık piyasada satılması kolay ve herhangi bir ikincil yükümlülük veya önceden ipotek içermemelidir.

Kar akışı: Hayatta kalmak için, bankanın istikrarlı karlar elde etmesi gerekir. Bu, bankanın mevduat ve kredi faizleri arasında pozitif bir marj sağlaması gerektiği anlamına gelir. Bu bağlamda, krediler ve mevduatlar için yeterli faiz oranlarının belirlenmesi kritik önem taşır. Faiz oranları sabitlenmedikçe ve marjlar yeterli olmadıkça, bankalar müşterilerini kaybedebilir ve karlılıklarını yitirebilir.

Likidite: Bir banka açısından likiditenin sürdürebilmesi oldukça önemlidir. Bankaların likiditeyi sürdürebilmesi için mevduat ve kredi arasındaki vadelerini uygun şekilde planlamaları, mevduattan yaratılan paranın kredi olarak kullanılırken ihtiyatlı davranması gerekmektedir. Ayrıca likiditenin sağlanması için kredi geri ödemelerinin de planlandığı şekilde tahsil edilmesi gerekmektedir.

Risk dağılımı: Mevduat toplayarak kredi veren bankalar risk üstlenmektedirler. Zira banka, kendi parasını değil, mevduat müşterisinden borç olarak aldığı parayı kredi müşterisine kullanırmaktadır. Söz konusu riski yönetebilmek için, bankaların geniş bir müşteri tabanına kredi vermesi gerekir. Çeşitlendirme coğrafi konumlara, işletmelerin niteliğine, bireylerin türüne vb. göre yapılmalıdır. Örneğin; kredilerin çoğu belirli bir bölgede yoğunlaşıyorsa, belirli bir holdingin grup şirketleri ise veya belirli bir

sektörde yer alan farklı firmalarsa kredi riski oldukça yüksektir. Doğal bir felaketin olması aynı bölgede konumlanan tüm müşterileri; holding şirketlerinden bir kaçının zora düşmesi diğer şirketleri; sektörde oluşan bir olumsuzluk, sektördeki diğer şirketleri kötü yönde etkileyecek bu da bankanın batık kredilerinin artmasına, tahsilatının zorlaşmasına, karlılığının ise büyük ölçüde bozulmasına neden olacaktır.

1.2.1 Ticari Bankaların Diğer Faaliyetleri

Ticari bankalar, mevduat toplama ve kredi ile borç verme ana faaliyet konularının yanı sıra, başka alanlarda da çeşitli hizmetler sunmaktadırlar. Bankaların diğer faaliyetleri olarak nitelendirdiğimiz söz konusu ek hizmetlerin esas amacı, bankaya daha fazla mevduat sahibi ve kredi müşterisi kazandırmak olsa da, bankalar bu hizmetler aracılığıyla da ek gelir elde ederek karlarının büyümesini sağlamaktadırlar (BPP Learning Media, 2010).

Bir bankanın ana gelir kaynağı, kredi müşterilerinden elde etmiş olduğu faiz geliri olsa da banka müşterilerinden söz konusu ek hizmetler için de ayrıca çeşitli ücret ve komisyonlar talep etmektedirler. Ticari bankaların gelir yarattıkları diğer faaliyetleri aşağıda yer aldığı gibidir.

(i) Ödeme ve tahsilat hizmetleri; (ii) Döviz alım - satım hizmetleri; (iii) Vergi ve fatura ödemeleri; (iv) İç ve dış ticaretin finansmanı; (v) Portföy Yönetimi ve Yatırım danışmanlığı hizmetleri;

(i) Ödeme ve Tahsilat Hizmetleri; Ticari bankalar, bir ekonomide ödeme sisteminin merkez üssüdür. Ödeme, bir ekonomide finansal işlemlerin gerçekleştirildiği araçları ifade eder. Bankaların finansal işlemlerin (ödemelerin) yürütülmesine yardımcı olduğu en temel yöntem, müşteriler adına kesilen çeklerin düzenlenmesi ve ödenmesidir. Günümüzde bankalarda ödeme sistemi elektronik olarak, banka havaaleleri, elektronik fon transferleri, kredi kartları vb. yoluyla yapılır. Tüm bu finansal işlemlerde banka kilit bir rol oynar.

(ii) D v z Alım - Satım hizmetleri; Bankalar, gerek m   terileri adına gerekse kendileri adlarına d v z alım - satım işlemleri yapmaktadırlar. D v z alım - satım işlemlerine aracılık eden bankalar, alım - satım kurları arasındaki farktan kar elde ederler.

(iii) Vergi ve Fatura  demeleri: bankalar, doğrudan ve dolaylı vergilerin tahsilatı, maaş ve emeklilik ödemeleri, fatura tahsilatları vb. dahil olmak üzere çeşitli devlet kurumlarına ve devlet adına vatandaşa hizmet sunan kurumlara farklı türde hizmetler sunar. Bankalar ayrıca devlet tahvillerinin ihracı ve kamu fonlarının muhafazası gibi diğer hizmetleri de yerine getirirler.

(iv) İ  ve dış ticaretin finansmanı; Bankalar, gerek ithalat gerekse ihracat faaliyetinde bulunan şirketlere akreditifler yolu ile, diğer yandan yurt içinde faaliyet gösteren firmalara ise teminat ve garanti mektupları yolu ile kısa vadeli finansman imkanı tanır.

(v) Portföy Yönetimi ve Yatırım Danışmanlığı Hizmetleri; Bankalar kaynak sağlamak isteyen şirketler için hisse senedi ve tahvil gibi menkul kıymetlerin ihraç işlemlerine aracılık ettikleri gibi, yatırım yapmak isteyen m   terilerinin de fonlarını yönetmek, m   teri tarafından yönetilmekte olan fona danışmanlık yapmak ve m   terilerinin fonlarında bulunan menkul kıymetlerin alınmasına ve satılmasına aracılık etmek gibi faaliyetlerde de bulunurlar. Tüm bu faaliyetler çerçevesinde temettü işlemleri, faiz işlemleri gibi para transferleri bankalar aracılığı ile yapılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TİCARİ BANKALARIN MALİ TABLOLARI

En basit yaklaşıma göre, banka karı kredilerden kazanılan faiz (aktif faiz) ile mevduat ve kredilere uygulanan faiz giderleri (pasif faiz) arasındaki farktan gerçekleştirilmektedir.

Aktif faiz, bankanın ana varlığından kazanılan faizi temsil eder ve bankanın müşterilerine kullandırdığı krediler ve avanslar ile finansal kurumlara kullandırılan krediler ve avanslardan elde edilmektedir. Pasif faiz ise bankanın müşteri mevduatları ve borçlanmaları gibi temel yükümlülükleri nedeniyle katlanmak zorunda kaldığı faiz giderini temsil eder. Banka tarafından elde edilen faiz gelirinden, katlanılan faiz giderleri düştükten sonra kalan brüt kar, sırasıyla diğer giderlerin karşılanmasında kullanılır ve sonrasında banka hissedarlarının kârının gerçekleşmesinde esas teşkil eden net gelir hesaplanır (Schleifer, 2002).

Bankanın ana gelir kaynakları incelendiğinde; banka, esas faaliyet kârını, daha düşük faizli fonlar alıp, bunları daha yüksek faizli krediler haline dönüştürmek sureti ile gerçekleştirilmektedir. Banka, bu faiz farkından kâr etmenin yanı sıra, müşterilerine ücret ve komisyon elde etme karşılığı bir takım hizmetler de sunmaktadır. Bu diğer hizmetler, banka gelirinin bir başka önemli kaynağını temsil etmektedir.

Aşağıda, bankalar tarafından yürütülmekte olan faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinden elde edilen ana gelir türlerini ele alınmaktadır.

Borç verme faizi; ticari bankaların temel işlevi, görece olarak daha düşük faiz oranı fonlar toplamak ve bu fonları daha yüksek faizli krediler şeklinde müşterilerine sunmaktır. Borç verilerek kazanılan faiz, her bir ticari bankanın ana gelirini temsil eder.

Kredilerden elde edilen faizin yanısıra, bankalar portföy yatırımlarından da faiz ve temettüler elde ederler. Bankalar, ellerinde büyük miktarda nakit bulundurduğundan, bir kısmını kısa vadeli menkul kıymetler şeklinde veya diğer yerli veya yabancı bankalara vadeli mevduat şeklinde yatırıma dönüştürürler. Bu yatırımlar sonucunda bankalar, ticari bankalar için çok önemli bir gelir kaynağı olan faiz geliri ve temettü geliri elde etmektedirler.

Ayrıca bankalar, müşterilerine ücret ve komisyon şeklinde gelir elde ettiği birçok bankacılık hizmeti sunmaktadır. Banka, müşterileri adına, vergi ve harçlar gibi, öğrenciler için eğitim ücret ödemeleri gibi, talep ödemeleri, sigorta primleri gibi ödeme hizmetleri sunmaktadır. Banka tüm bu hizmetler karşılığında müşterilerden, banka tarafından belirlenen belirli ücretler elde eder.

Döviz kazançları; banka ayrıca müşterileri adına döviz alım satım ve ödeme işlemleri de yapmaktadır. Banka bu durumlarda, bankanın müşteriye sunduğu kur farkından ve bankanın döviz piyasasından aldığı döviz pozisyonundan kar elde etmektedir.

2.1. Bankaların Mali Tabloları

Ticari bankalar için en önemli iki ana mali tablo şunlardır: (1) Mali durum tablosu (bilanço) ve (2) Kapsamlı gelir gider tablosu (gelir tablosu).

Finansal durum tablosu; bankanın belirli bir tarihteki varlık ve yükümlülüklerin içerir. Finansal durum tablosu, aynı zamanda, sermayeyi temsil eden bankanın aktif ve borçları arasındaki farkı da gösterir.

2.2. Varlıklar

Banka varlıklarını oluşturan kalemler genel olarak; nakit ve nakit benzerleri, müşterilere krediler, menkul kıymet yatırımları, diğer bankalardaki yatırımlar, gayrimenkul, tesis, ekipman ve yazılımlardır.

2.2.1. Para ve Nakit Benzerleri

Bu hesap, bankanın elinde bulunan nakit, merkez bankasındaki parası ve diğer bankalardaki paralarını içerir. Bu varlık unsuru, müşterilere (mevduat sahiplerine) olan borçları kapatmak için hemen kullanılabilecek en likit varlığı temsil eder. Para, bankanın korunmasındaki ilk unsur olarak da bilinir. Nakit paraya ek olarak banka, merkez bankasında veya ülkedeki diğer ticari bankalarda bir miktar para tutar.

2.2.2. Yatırımlar

Yatırımlar hesabı, bankanın kar elde etme amacı ile kısa vadeli olarak yatırım yaptığı tüm menkul kıymetleri içerir. Bankaların kısa vadeli yatırım amacı ile kullandıkları temel araçlar, hazine bonoları ve devlet tahvilleri ile diğer şirketlerin menkul kıymetleri veya bankalar tarafından ihraç edilmiş menkul kıymetlerdir.

2.2.3. Krediler ve Avanslar

Ticari bankaların ana faaliyet konusu bireylere ve şirketlere kredi niteliğinde borç vermek olduğundan, bankaların varlıklarının büyük çoğunluğunu verilen krediler ile müşterilere verilen avanslar oluşturmaktadır. Verilen krediler, banka için ana gelir kaynağıdır. Öte yandan, verilen kredilerin banka için riskli varlıklar olduğu unutulmamalıdır. Verilen krediler, düşük likiditeye sahiptirler, yani tamamı veya bir kısmı, kredi müşterisi tarafından geri ödenemeyebilir. Bankanın varlığını sürdürebilmesi için, kredilerden elde edilen getiri düzeyi büyük önem teşkil etmektedir.

2.2.4. Sabit Varlıklar

Reel sektörde yer alan herhangi bir şirket gibi, bankalar da binalar, para sayma makineleri, kasalar, arabalar, bilgi teknolojisi ekipmanları, ATM'ler vb. gibi sabit varlıklar olmadan çalışamaz. Bu kategori, bankanın sahip olduğu tüm taşınır ve taşınmaz sabit varlıkları içerir.

2.3. Yükümlülükler

Bankanın yükümlülüklerini oluşturan iki ana borç türü müşterilerden elde ettiği mevduat ve banka tarafından kullanılan kredilerdir.

2.3.1. Mevduatlar

Mevduatlar, bir ticaret bankası için ana finansman kaynağıdır. Bu borç nitelikli kaynak, temel olarak cari hesaplar, tasarruf hesapları ve vadeli hesaplar olarak adlandırılan üç tür hesabı içerir:

Bir bankanın müşterilerinden mevduat toplamadaki başarısı, müşterilerinin bankaya olan güven düzeyine bağlıdır. Bu nedenle bankalar, yatırdıkları fonları geri çekmek istedikleri anda mevduat sahiplerine olan yükümlülüklerini yerine getirmek için yeterli paraya sahip olmalıdırlar.

2.3.2. Diğer Borç Kaynakları

Banka, ek fona ihtiyaç duyduğu durumlarda diğer bankalardan olduğu gibi merkez bankasından da borçlanabilir. Dolayısıyla, bu borç unsuru diğer yerli ve yabancı bankalardan alınan tüm fonları içermektedir.

Bankalar, diğer bankalardan alınan kredilerle veya tahvil ve bono ihracı gibi borç niteliğindeki finansal araçların ihracı yoluyla finanse edilebilir. Ancak bankaların mevduatı tercih etmelerinin temel nedeni, diğer alternatif finansman kaynakları ile kıyaslandığında nispeten ucuz olmalarıdır. Mevduatlar, bankalar için bağımsız ve istikrarlı bir finansman kaynağını temsil eder.

Varlıklar ve yükümlülükler arasındaki fark ise bankanın özsermayesini temsil eder.

Bankanın finansal durum tablosu, bankanın ana faaliyet konusundaki ve finansman politikalarının başarı düzeyini yansıtır. Borçlar, fon kaynaklarını temsil ederken, varlıklar bankanın müşterilerine verilen farklı kredi türlerini temsil eder. Bu nedenle, bu genel bakış, bankanın faaliyetlerinin boyutu ve niteliği hakkında bir resim sunmaktadır (Wagner, 2021).

Gelir tablosu, bankanın çeyreklik, altı aylık ya da yıllık gibi belirli bir dönemdeki finansal sonuçları hakkında bilgi sağlar. Gelir tablosu, bankanın raporlama döneminde kar veya zarar durumunu gösterir. Bankalar için de tıpkı diğer reel sektör firmalarında olduğu gibi gelir tablosu gelir ve giderleri raporlamaktadır. Söz konusu gelirler ve giderler arasındaki fark net kazanç veya kaybı temsil etmektedir. Bu genel

bakış diğer şirketlerinkine oldukça benzer, ancak bankacılık sektörüne özgü bazı hesapları içerir ve aşağıda açıklanmaktadır (Blokhin, 2021).

2.4. Kapsamlı Gelir Tablosu

2.4.1. Faiz Geliri

Bankaların müşterilerine kullandırdıkları kredilerden elde ettiği faiz geliri, banka için en büyük gelir kaynağını oluşturmaktadır. Bankanın diğer bankalardaki mevduatından elde ettiği faiz geliri ile çeşitli menkul kıymetlere yapmış olduğu yatırımlardan elde ettiği faiz geliri de bu kapsama dahildir. Faiz geliri, tahakkuk esasına göre raporlanır. Bu nedenle, bir borçlu kredi taksitini geri ödemekte gecikse bile, banka faiz gelirini kaydetmektedir. Bankalar, çeşitli periyotlar ile mali tablo hazırladığından faiz gelirleri de hesaplanır ve yine aynı bazda gelir tablosunda raporlanır. Faiz gelirini hesaplamanın temeli, kredi tutarı ve uygulanan faiz oranıdır.

2.4.2. Faiz Giderleri

Faiz giderleri, bankanın kapsamlı gelir tablosundaki en büyük ikinci ana başlığı temsil eder. Bu giderlerin kaynağı, kaynaklar bölümündeki cari hesaplar, tasarruf hesapları, vadeli hesaplar, mevduat sertifikaları, diğer para piyasası hesapları ve banka kredilerinden kaynaklanmaktadır. Her ülkenin vergi mevzuatına göre, bu maliyetler gelir vergisinin hesaplanması sırasında mahsup etmek için kullanılmaktadır.

2.4.3. Net Faiz Geliri

Toplam faiz gelirinden toplam faiz gideri düşüldüğünde elde edilen tutar, gelir tablosunda net faiz geliri adı altında gösterilmektedir. Net faiz geliri, bankanın kar yaratma ve faiz oranı riskini kontrol etme kabiliyetini değerlendirmek için çok önemli bir araçtır.

Kredilerden kaynaklanan zararlar için hükümler

Bankaların müşterilerine kullandırdıkları kredilerin geri ödenmelerinde yaşanan sorunlar nedeniyle oluşan kredi zararları karşılıkları, vergi matrahını düşürme amacı taşıyan, banka açısından nakit çıkışı gerektirmeyen bir gideri temsil eder. Bu hesap, o dönem için şüpheli kredilerle ilgili yönetsel tahminleri içerir. Krediler mali durum tablosunda rapor edilirken, batık kredilerden beklenen zararlar, bankanın net karı ve özkaynakları üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir.

2.4.4. Diğer Gelirler ve Giderler

Diğer gelirler, bankanın diğer bankacılık faaliyetleri sonucunda elde ettiği tüm gelirleri içerir. Bankaların mevduata ödedikleri faiz oranı ile krediden temin ettikleri faiz oranı arasındaki fark azaldıkça, bu gelir kalemi bankalar için daha önemli hale gelmektedir. Bu kategori, müşterilere sunulan; saklama hizmeti, finansal araçların alım satımından elde edilen komisyonlar, döviz alış satışından elde edilen komisyonlar gibi kalemlerden vb. elde edilen gelirleri içerir: Banka açısından diğer giderler kalemi ise genellikle personel giderlerinden oluşmaktadır ve yine genellikle diğer gelirlerle karşılaştırıldığında diğer gelirlerden daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Diğer giderler altında; personel maaş, ücret ve faydaları, kira giderleri, kamu hizmetleri, amortisman ve itfa giderleri, mevduat sigortası, sabit varlıkların satışından kaynaklanan zararlar yer almaktadır. .

2.5. Finansal Performans

Finansal performans, bir şirketin yatırım ve finansman kararları sonucu elde edilen mali başarıyı tanımlarken, şirketin hem özsermayedar hem kreditor hem de müşteri ve tedarikçiler gibi paydaşlarının da finansal çıkarları için, şirketin kısa ve uzun vadeli yükümlülüklerini yerine getirebilme yeteneği ile ilişkili olduğu için oldukça önemlidir. Finansal performans, bir yönetsel politikalarının, faaliyetlerinin ve faaliyet sonuçlarına ilişkin hesap verebilirliğinin, finansal şartlarda tanımlanan bir dönemde tanımlanan subjektif bir ölçüsüdür (Mochklas, 2018).

Finansal Performans ve Paydaşlar

Paydaşlar, bir kuruluşun eylemleri ve politikaları üzerinde etkisi olan veya söz konusu kuruluşun eylemleri ve politikalarından etkilenen bireyler veya kuruluşlar gibi tüm çevredir. Her bir paydaşın kuruluştan farklı bir beklenti veya isteği vardır ve kuruluş üzerinde farklı haklara sahiptir. Sonuç olarak, bir firmanın finansal performansı çeşitli paydaşların çıkarlarını etkiler (Tupangiu, 2011).

Yöneticiler: Banka yöneticileri, amaç ve hedefler belirlemelerine, stratejik planlar geliştirmelerine, operasyonel faaliyetleri düzenlemelerine, sınırlı kaynakların tahsis edilmesine ve hedeflerin belirlenerek bu hedeflere ulaşılmasını sağlamak için performansın izlenmesine yardımcı olmak için finansal tabloları kullanır. Bankaların temel amacı da tıpkı reel sektör firmaları gibi firmanın değerini maksimize etmektir. Değer maksimizasyonu için ilk şart, firmanın sağladığı serbest nakit akışını maksimize etmektir. Mali tablolar, yöneticilerin uygulamalarını, gelir tablosunun son unsurunu, yani net kârı nasıl etkilediğini değerlendirmelerini sağlar. Bankaların mali tabloları, ürün türüne ve ayrıca şehre veya ülkeye göre çeşitli şekillerde kar bilgilerini raporlar. Bu ayrıntılı bilgi sayesinde yöneticiler, farklı bankacılık ürünlerinin ve belirli bölgelerin karlılığını analiz edebilir ve ardından ilgili kararlar alabilir. Yöneticiler ayrıca mali tablolardan departmanların, bölümlerin veya şubelerin performansını belirlemek için bilgi alırlar.

Potansiyel Yatırımcılar, bir bankaya yatırım yapmanın faydalarını değerlendirmek için finansal tablolara ihtiyaç duyar. Yatırımcılar, mali tablolarda açıklanan karlara dayanarak gelecekteki temettüleri tahmin edebilirler. Ayrıca, bankaların yapmış oldukları yatırımın riskleri de mali tablolardan izlenebilir. Bu nedenle finansal tablolar, potansiyel ve mevcut yatırımcıların yatırım kararları için sağlam bir bilgi akışı sağlar. Yatırımcılar, diğer rakiplere kıyasla bankanın finansal gücünü değerlendirmek için finansal bilgileri kullanır. Yatırımcılar, yapmış oldukları yatırımlarında rekabetçi bir getiri elde etmek isterler, bu nedenle yaptıkları yatırımın getirisini ve şirketin gelecekteki durumunu tahmin edebilmek için mali tabloları kullanırlar. Bankaların mali tablolarını inceleyerek, mevcut yatırımcılar banka hissedarları olarak kalmaya karar verebilir veya yatırımlarını sonlandırarak, daha yüksek getiri sağlayan başka bir banka veya şirkete yatırım yapabilirler (Gibson, 2012).

Düzenleyiciler: Bankacılık endüstrisi bir ülkenin ekonomik kalkınmasında tartışılmaz bir rol oynadığından, bağımsız düzenleyici kurumların bankacılık uygulamaları üzerinde sürekli kontrol ve gözetime sahip olması özel bir önem taşımaktadır. Piyasanın normal işleyişini sürdürmek için müşterilerin, bankaların hesaplarına yatırdıkları parayı ödeyebileceklerine güvenmeleri gerekir. Bu nedenle, düzenleyiciler esas olarak bankaların likiditesi ve istikrarıyla ilgilenirler, çünkü nihai başarısızlıkları bir devletin tüm ekonomisi üzerinde olumsuz etkilere neden olur.

Bankaları düzenlemenin temel amaçları

Bankacılık sektörünün kontrol altında olması ve bankaların faaliyetlerinin bir otorite tarafından düzenlenmesi aşağıdaki yer alan nedenler ışığında değerlendirilmelidir.

İhtiyat - bankanın mevduat sahiplerinin veya müşterilerinin maruz kaldığı risk düzeyini azaltmak.

Sistemik riskin azaltılması - bir bankanın iflasının diğer bankaların iflası üzerindeki etkisinin riskini azaltmak için.

Gizliliğin korunması.

Derecelendirme kuruluşları: Bankaların lisanslı bir derecelendirme kuruluşu tarafından kredi derecelendirmesine sahip olması gerekebilir. Banka derecelendirmeleri, banka müşterilerine veya potansiyel yatırımcılara karşılaşılabilecekleri riskler hakkında belirli bilgiler sağlamak için geliştirilmiştir.

Bu nedenle, finansal tablolar ve diğer finansal ve finansal olmayan bilgiler aracılığıyla derecelendirme kuruluşları, bankaların yükümlülüklerini ödeme, gelişme ve büyüme, likidite ve karlılık yeteneklerini değerlendirir (Duttweiler, 2009).

Mali tabloların sunumu

Muhasebe standartlarına göre, finansal tabloların temel amacı, ekonomik kararlar verirken paydaşlara faydalı bilgiler sağlamaktır.

1 No'lu Uluslararası Muhasebe Standardı "Finansal Tabloların Sunumu", genel amaçlarla kullanılacak olan finansal tabloların sunumu için gerekli tüm talimatları ve şartları sağlar. Bu standardın amacı, işletmenin finansal tablolarındaki bilgilerin sunumunun önceki yıllarla ve / veya diğer işletmelerle karşılaştırılabilirliğini sağlamaktır. Bu standarda göre mali tabloların hazırlanmasında nakit akım tablosuna ek olarak tahakkuk esasına da dayanmaktadır (Jerry J. Weygandt, 2015).

UMS 1'e göre tam bir finansal tablolar seti şunları içermelidir:

Biten dönem için finansal durum tablosu;

Raporlama dönemi için kapsamlı gelir tablosu;

Raporlama dönemi için özkaynak değişim tablosu;

Raporlama dönemine ilişkin nakit akış tablosu;

Temel muhasebe politikalarının bir özetini içeren açıklamalar;

İşletmenin muhasebe politikalarını geriye dönük olarak uyguladığı veya finansal tablolardaki kalemlerde geriye dönük değişiklikler yaptığı, en son karşılaştırmalı dönemin başlangıcındaki finansal durum tablosu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİNANSAL GÖSTERGELER VE FİNANSAL PERFORMANS: TÜRKİYE VE KOSOVA'DAKİ TİCARİ BANKALAR İLE AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye ve Kosova'da faaliyet gösteren ticaret bankalarının finansal performansı ekonomik modeller kullanılarak analiz edilecektir. Bu kapsamda araştırmanın konusu, amacı, içeriği, sınırları, metodolojisi, araştırmada kullanılan değişkenler, hedefleri, hipotezleri, veri toplama için yöntem ve araçlar, örnekleme süreci, analiz ve araştırma yoluyla elde edilen bulgular sırasıyla yer alacaktır.

3.1. Konu, Amaç, İçerik ve Kısıtlamalar

Finansal göstergeler, finansal tablolar için önemli bilgileri temsil eder. Mali performansı değerlendirmek için Türkiye ve Kosova'da faaliyet gösteren ticari bankalar arasında bir araştırma yapılmıştır. Bir banka, krediler için ödenecek faizden daha fazla özsermaye getirisi elde edebiliyorsa, finansal performans banka hissedarlarının özsermaye getirilerinde bir artış gösterecektir. Etkin ve verimli performans, bankaların finansal istikrarının ve büyümesinin bir yansımasıdır.

Bu çalışmanın amacı, bankaların faaliyet performansını değerlendirmek ve faaliyet yerleri ile finansal performansları açısından bankalar arasında önemli farklılıklar olup olmadığını değerlendirmektir.

3.2. Araştırma Metodolojisi

Aşağıda araştırma kapsamında kullanılan değişkenler, hipotezler, örneklem süreci ve veri toplama yöntem ve araçları yer almaktadır. Bankaların performansını ölçmek için en iyi analizlerden biri, özkaynak karlılığı (ROE) arasındaki kar-getiri analizidir. Bu analiz aynı zamanda mevcut veya olası sorunları belirlemek için katsayıyı (ROE) birkaç parçaya ayırmayı amaçlayan 'DuPont' modeli olarak da bilinir. Söz konusu analizin kurucu katsayıları aşağıda açıklanmıştır

Özkaynak karlılığı ROE (Net Kar / Toplam Özkaynak).

Varlık Getirisi ROA (Net Kar / Toplam Varlıklar).

Sermaye arpanı EM (Toplam Varlıklar / Toplam zsermaye).

Kar Marjı PM (Net Kar / Faaliyet Geliri).

Varlıklarının kullanımı AU (İşletme gelirleri / Toplam varlıklar).

3.3. Araştırma Amaçları ve Hipotezler

Bankaların sermaye ve varlıklarının kullanılmasının kâr elde etmede etkisini ölçmek amacı ile aşağıda yer alan üç hipotez geliştirilmiştir.

H1: Her iki ülkenin bankalarının oranları ile finansal performansı arasında bir bağılantı vardır.

H2: Bankaların faaliyet gösterdikleri ülke ile finansal performansları arasında fark vardır.

H3: Her iki ülkedeki bankaların genel performansı üzerinde finansal göstergelerin etkisi vardır.

Araştırmanın evrenini Türkiye ve Kosova'da faaliyet gösteren, ticari bankalar oluşturmaktadır. Araştırma için örneklem olarak iki ülkede faaliyet gösteren toplam 17 farklı ticari banka seçilmiştir.

3.4. Veri Toplama Yöntemleri ve Araçları

Araştırmanın amacı doğırtusunda veriler Türk ve Kosova bankalarının internet sitelerinde yayınlanan denetlenmiş mali tablolardan elde edilmiştir. Öncelikli olarak ticari bankaların mali tablolarından finansal göstergeler hesaplanmiş ve elde edilen veriler SPSS 25 paket programı kullanılarak istatistiksel analizler yapılmıştır. Bu finansal göstergeler, DuPont sistemine göre finansal performansı ölçmektedir.. Hipotezler Korelasyon, Tek Yönlü ANOVA analizi ve Tek Yönlü MANOVA kullanılarak test edilmiştir.

Analiz öncesinde hem Türkiye hem de Kosova'da faaliyet göstermekte olan ticari bankalara ait tanımlayıcı istatistikler aşağıda yer alan 1 ve 2 numaralı tablolarda ayrı ayrı olarak özetlenmiştir.

Tablo 1: Türkiye'deki banka oranlarına ilişkin tanımlayıcı istatistikler

Değişken	N	Min	Max	Ortalama	Std Sapma	Varyans
ROE	28	5.30	16.50	10.7271	2.78865	7.777
ROA	28	.37	1.73	1.1175	.37893	.144
EM	28	6.63	15.84	10.1268	2.43153	5.912
PM	28	3.50	18.00	11.8814	3.81014	14.517
AU	28	7.45	11.70	9.5157	1.35563	1.838

Tablo 2: Kosova'daki banka oranları hakkında tanımlayıcı istatistikler

Değişken	N	Min	Max	Ortalama	Std Sapma	Varyans
ROE	21	11.60	23.00	16.8500	3.67014	13.470
ROA	21	1.08	2.70	1.9090	.47904	.229
EM	21	6.40	11.55	8.8995	1.27347	1.622
PM	21	21.15	68.00	42.0238	10.59296	112.211
AU	21	3.17	5.60	4.6190	.63366	.402

Tablo 1’de Türkiye’de faaliyet gösteren ticari bankaların oranlarına ilişkin tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır. Tablo 1’de, Özsermaye karlılığı (ROE) için minimum katsayısının 5.30, maksimum katsayının 16.50, ortalama katsayısının 10.72, standart sapma 2.78 olduğu görülmektedir. Toplam Varlık Karlılığı (ROA) için minimum 0.37, maksimum 1.73, ortalama 1.11, standart sapma 0.37 olarak gerçekleşmiştir. Sermaye çarpanı (EM) için minimum 6.63, maksimum 15.84, ortalama 10.12, standart sapma 2.43 olarak hesaplanmıştır. Karlılık (PM) için ise minimum katsayı 3.50, maksimum 18.00, ortalama 11.88, standart sapma 3.81 olarak hesaplanmıştır. Varlıkların kullanımı (AU) için minimum katsayı 7.45, maksimum 11.70, ortalama 9.51, standart sapma 1.35 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 2’de ise Kosova’da faaliyet gösteren ticaret bankalarının değişkenlerine ilişkin tanımlayıcı verileri sunmaktadır. ROE için minimum katsayının 11.60, maksimum 23.00, ortalama 16.85, standart sapma 3.67 olduğunu; ROA için minimum 1.08, maksimum 2.70, ortalama 1.90, standart sapma 0.47 olarak gözlemlenmiştir. EM için minimum 6.40, maksimum 11.55, ortalama 8.89, standart sapma 1.27 iken, PM için minimum 21.15, maksimum 68.00, ortalama 42.02, standart sapma 10.59; AU için ise minimum 3.17, maksimum 5.60, ortalama 4.61, standart sapma 0.63 olmuştur.

Tanımlayıcı istatistikler üzerinden Türkiye’de ve Kosova’da faaliyet göstermekte olan bankalar karşılaştırıldığında, analiz döneminde Kosova’daki bankaların Türkiye’deki bankalara kıyasla ROE, ROA ve PM değişkenlerinin daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Diğer yandan Türkiye’deki bankalar ise EM ve AU oranlarında Kosova’daki bankalara kıyasla daha yüksek katsayılara sahiptir.

Tablo 3: Her iki ülke için korelasyon analizi (ROE ve ROA)

		ROE	ROA
ROE	Pearson Correlation	1	.896**
	Sig. (2-tailed)		.000
	N	51	51
ROA	Pearson Correlation	.896**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	
	N	51	51

Koreasyon analizden çıkan sonuçlara göre; her iki ülkedeki bankalarının ROE katsayısı $r = .896$ olmakla birlikte, özsermaye karlılıkları arasında pozitif ve doğrusal bir ilişki olduğu söylenebilir. Analizin anlamlılık katsayısı 0.000’dır.

Buna göre %1 anlamlılık düzeyinde, iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Sonuç olarak, her iki ülkedeki bankaların ROE ve ROA oranları arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. Bu sonuçlara göre her iki ülkedeki bankaların temel finansal göstergeleri ile finansal performansları arasında bir bağlantı vardır ve **H1 hipotezinin reddedilememektedir.**

Tablo 4: Türkiye için korelasyon analizi (ROE ve ROA)

		ROE	ROA
ROE	Pearson Correlation 1		.794**
	Sig. (2-tailed)		.000
	N	30	30
ROA	Pearson Correlation	.794**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	
	N	30	30

Tablo 5: Kosova için korelasyon analizi (ROE ve ROA)

		ROE	ROA
ROE	Pearson Correlation 1		.629**
	Sig. (2-tailed)		.002
	N	21	21
ROA	Pearson Correlation	.629**	1
	Sig. (2-tailed)	.002	
	N	21	21

Yukarıda Tablo 5 ve 6'da yer alan korelasyon analizinden şu sonuçlar çıkarılmaktadır: Türkiye'deki bankalarının ROE katsayısı, ile ROA arasında %79.4 ile pozitif doğrusal bir ilişkiye vardır. Buradan hareketle iki değişken arasında %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Sonuç olarak Türkiye'deki bankaların ROE ve ROA oranları arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. Kosova'daki bankalarının ROE katsayısı, ile ROA arasında %62.9 ile pozitif doğrusal bir ilişkiye vardır. Buradan hareketle, iki değişken arasında %1 anlamlılık düzeyinde pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Sonuç olarak Kosova'daki ROE ve ROA bankalarının katsayıları arasında da Türkiye'deki gibi ancak Türkiye'de faaliyet gösteren bankalardan bir miktar daha az, bir korelasyon olduğu söylenebilir.

Tablo 6: Her iki ülkenin bankalarında ANOVA analizi

		Kareler Toplamı	df	Ortalama Kareler	F-İstatistiği	Anlamlılık.
ROE	Gruplar Arası	939.174	46	20.417	.	.
	Grup İçi	.000	4	.000		
	Toplam	939.174	50			
ROA	Gruplar Arası	16.171	46	.352	12.306	.012
	Grup İçi	.114	4	.029		
	Toplam	16.285	50			
EM	Gruplar Arası	203.872	46	4.432	1.779	.309
	Grup İçi	9.966	4	2.491		
	Toplam	213.837	50			
PM	Gruplar Arası	13843.633	46	300.949	91.076	.000
	Grup İçi	13.218	4	3.304		
	Toplam	13856.851	50			
AU	Gruplar Arası	369.294	46	8.028	3.583	.110
	Grup İçi	8.963	4	2.241		
	Toplam	378.257	50			

Tek yönlü varyans analizinden (ANOVA) elde edilen sonuçlar, iki ülkenin Bankalarındaki katsayılar arasındaki farklılıkları göstermektedir. ROE için F değeri hesaplanamamıştır. ROA için ise F istatistiği 12.30 iken, bu değer%5 güven aralığında istatistiki olarak anlamlıdır. Buradan hareketle, ROA katsayısı açısından iki ülke bankalarının farklılık gösterdiği söylenebilir. EM katsayısı için ise F istatistik değeri 1.77 iken, bu değer %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyesinde istatistiki olarak anlamlı çıkmamıştır (Sig = 0.309). Bu açıdan EM katsayısı bakımından iki ülke bankaları arasında anlamlı bir farkımız olduğu iddia edilemez. PM değişkeni için F istatistiği 91.76 olarak hesaplanmış ve bu da %1 anlamlılık seviyesinde istatistiki olarak anlamlı çıkmıştır. İki ülke bankalarının da PM katsayısı açısından anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Son olarak AU katsayısı için teste bakıldığında F istatistik değerinin 3.58 olduğu, ancak bu değer de %1, %5 ve %10 seviyelerinde istatistiki olarak anlamlı olmadığı (Sig =0.110) görülmüştür. Bu açıdan iki ülke bankalarının AU katsayılarında istatistiki olarak anlamlı bir farkın olmadığı söylenebilir.

Yukarıda özetlenen sonuçlara göre bankaların faaliyette bulundukları ülkeler ile finansal performansları arasında ROA ve PM ölçütleri ele alındığında anlamlı bir farklılık olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 7: Türkiye Bankalarında ANOVA analizi

		Kareler Toplamı	df	Ortalama Kareler	F-İstatistiği	Anlamlılık.
ROE	Gruplar Arası	221.901	25	8.876	.	.
	Grup İçi	.000	4	.000		
	Toplam	221.901	29			
ROA	Gruplar Arası	4.224	25	.169	5.915	.048
	Grup İçi	.114	4	.029		
	Toplam	4.339	29			
EM	Gruplar Arası	155.360	25	6.214	2.494	.194
	Grup İçi	9.966	4	2.491		
	Toplam	165.326	29			
PM	Gruplar Arası	406.927	25	16.277	4.926	.066
	Grup İçi	13.218	4	3.304		
	Toplam	420.144	29			
AU	Gruplar Arası	48.439	25	1.938	.865	.646
	Grup İçi	8.963	4	2.241		
	Toplam	57.402	29			

Tek yönlü varyans analizinden (ANOVA) elde edilen sonuçlar, Türkiye’de faaliyet gösteren ticari bankaların katsayıları arasındaki farklılıklar olduğunu göstermektedir. ROE için F değeri hesaplanamamıştır. ROA için ise F istatistiği 5.91 iken, bu değer %5 güven aralığında istatistiki olarak anlamlıdır. Buradan hareketle, ROA katsayısı açısından Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar arasında farklılık gösterdiği söylenebilir. EM katsayısı için ise F istatistik değeri 2.49 iken, bu değer %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyesinde istatistiki olarak anlamlı çıkmamıştır (Sig = 0.309). Bu açıdan EM katsayısı bakımından Türk bankaları arasında anlamlı bir fark olduğu iddia edilemez. Ayrıca PM değişkeni için F istatistiği 4.96, AU değişkeni için F istatistiği ise 0.86 olarak hesaplanmış ancak bu değerlerin de %1, %5 ve %10 seviyelerinde

istatistiki olarak anlamlı olmadığı görülmüştür. Bu açıdan Türk bankalarının EM değişkeni gibi PM ve AU değişkenlerinin de birbirlerinden istatistiki olarak anlamlı bir farkın olmadığı söylenebilir.

Tablo 8: Kosova Bankalarında ANOVA analizi

		Kareler Toplamı		df	Ortalama Kareler	F-İstatistiği	Anlamlılık.
ROE	Gruplar Arası	243.324	16	15.208	2.333	.214	
	Grup İçi	26.075	4	6.519			
	Toplam	269.399	20				
ROA	Gruplar Arası	4.590	16	.287	.	.	
	Grup İçi	.000	4	.000			
	Toplam	4.590	20				
EM	Gruplar Arası	26.883	16	1.680	1.211	.472	
	Grup İçi	5.551	4	1.388			
	Toplam	32.435	20				
PM	Gruplar Arası	2205.893	16	137.868	14.390	.010	
	Grup İçi	38.324	4	9.581			
	Toplam	2244.217	20				
AU	Gruplar Arası	7.429	16	.464	3.088	.142	
	Grup İçi	.601	4	.150			
	Toplam	8.031	20				

Tek yönlü varyans analizinden (ANOVA) elde edilen sonuçlar, Kosova'da faaliyet gösteren ticari bankaların katsayıları arasındaki farklılıklar olduğunu göstermektedir. ROE için F değeri 2.333 olarak hesaplanmıştır ancak bu değer %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyesinde istatistiki olarak anlamlı çıkmamıştır, bu nedenle Kosova'daki Bankaların ROE değişkeninde anlamlı bir fark olduğu iddia edilemez. ROA için ise F istatistiği hesaplanamamıştır. EM ve AU değişkenleri için ise F istatistik değerleri sırası ile 1.211 ve 0.464 iken, bu değerler %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyesinde istatistiki olarak anlamlı çıkmamıştır. Bu açıdan EM ve AU değişkenleri bakımından Kosova bankaları arasında anlamlı bir fark olduğu iddia edilemez. Diğer yandan PM değişkeni için F istatistiği 137.868'tir, bu değer %1 seviyesinde istatistiki olarak

anlamli olduğu için Kosova'da faaliyet gösteren bankaların AU değışkenleri açısından birbirlerinden farklılık gösterdiği iddia edilebilir.

Tablo 9: Her iki ülkenin bankaları için MANOVA analizi

Effect	Value	F	Hypothesis df	Error df	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	1.000	395143.760 ^b	4.000	1.000	.001	1.000
Pillai's Trace	.000	395143.760 ^b	4.000	1.000	.001	1.000
Wilks' Lambda	1580575.0	395143.760 ^b	4.000	1.000	.001	1.000
Hotelling's Trace	1580575.0	395143.760 ^b	4.000	1.000	.001	1.000
Roy's Largest Root	3.859	2.388	184.000	16.000	.024	.965
ROE Pillai's Trace	.000	11.910	184.000	6.740	.001	.997
Wilks' Lambda	.	.	184.000	.	.	.
Hotelling's Trace	97263.598	8457.704 ^c	46.000	4.000	.000	1.000
Roy's Largest Root						

Her iki ülke bankaları için (MANOVA) tek yönlü analizinden elde ettiğimiz sonuçlar: Kısmi Eta Karesi sütununun verilerine göre, ROE katsayısı iki durum arasındaki farklar üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Hotelling's Trace ve Roy's Largest Root testlerinin değerlerinden iki ülkenin katsayıları arasında anlamlı bir fark olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu sonuçlara göre, her iki bankanın da finansal oranları ve finansal performansı üzerinde bir etki söz konusudur, ve ***H3 hipotezinin başarıyla kabul edildiği görülmektedir.***

Tablo 10: Türkiye Bankaları için MANOVA analizi

Effect	Value	F	Hypothesis df	Error df	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	1.000	150478.48 ^b	4.000	1.000	.002	1.000
Pillai's Trace	.000	150478.48 ^b	4.000	1.000	.002	1.000
Wilks' Lambda						

	Hotellin g's Trace	601913.9	150478.48 ^b	4.000	1.000	.002	1.000
	Roy's Largest Root	601913.9	150478.48 ^b	4.000	1.000	.002	1.000
ROE	Pillai's Trace	3.617	1.513	100.000	16.000	.175	.904
	Wilks' Lambda	.000	2.902	100.000	6.503	.078	.977
	Hotellin g's Trace	.	.	100.000	.	.	.
	Roy's Largest Root	4565.15	730.423 ^c	25.000	4.000	.000	1.000

Çalışmanın analizi kapsamında yapılan, Türkiye’de faaliyet gösteren ticaret bankaları için tek yönlü MANOVA analizinden elde edilen sonuçlar aşağıdaki sonuçlara sahiptir: Kısmi Eta Karesi (Partial Eta Square) verilerine göre, ROE katsayısı Türkiye'deki bankalar için diğer katsayıların arasındaki farklar üzerinde bir miktar güçlü etkiye sahiptir. Hotelling's Trace değerlerinden anlamlı bir sonuç elde edilmemişken, Roy'un En Büyük Kök değerine bakıldığında katsayının %1 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu sonuç ile Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar arasındaki değişkenler arasında önemli bir fark olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 11: Kosova Bankaları için MANOVA analizi

Effect	Value	F	Hypothesis df	Error df	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	1.000	94229.238 ^b	4.000	1.000	.002	1.000
Pillai's Trace	1.000	94229.238 ^b	4.000	1.000	.002	1.000
Wilks' Lambda	.000	94229.238 ^b	4.000	1.000	.002	1.000
Hotellin g's Trace	376916.5	94229.238 ^b	4.000	1.000	.002	1.000
Roy's Largest Root	376916.5	94229.238 ^b	4.000	1.000	.002	1.000
ROE	3.604	2.278	64.000	16.000	.035	.901
Pillai's Trace	3.604	2.278	64.000	16.000	.035	.901
Wilks' Lambda	.000	7.780	64.000	6.191	.007	.987
Hotellin g's Trace	.	.	64.000	.	.	.
Roy's Largest Root	10843.88	2710.970 ^c	16.000	4.000	.000	1.000

Aynı analiz Kosova’da faaliyet gösteren ticaret bankaları için uygulandığında, aşağıda yer alan sonuçlara ulaşılmıştır. : Kısmi Eta Karesi (Partial Eta Square) verilerine göre, ROE katsayısı Kosova'daki bankalar arası değişkenler arasındaki farklar üzerinde Türkiye’deki bankalarda olduğu gibi güçlü bir etkiye sahiptir. Hotelling's Trace değerlerinden anlamlı bir sonuç elde edilmemişken, Roy'un En Büyük Kök değerine bakıldığında katsayının %1 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir Bu sonuç ile Kosova’da faaliyet gösteren bankalar arasındaki değişkenler arasında önemli bir fark olduğu sonucuna varılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FARKLI ÜLKE BANKALARINDA DUPONT ANALİZİ

SONUÇLARI

4.1. Finlandiya Bankalarında DuPont Modelinin Analizi

DuPont analizi en büyük üç Fin bankasını dikkate almaktadır: Danske Bank plc, Nordea Bank Finland plc ve OP Financial Group

Fin bankalarına ilişkin DuPont Analizinin sonuçları, analiz edilen üç bankanın da büyüme kaydettiğini göstermektedir. Nordea maliyetlerini kontrol altında tutuyor gibi görünmektedir; maliyet/gelir oranı üç banka arasında en iyisidir; 2014 yılında sadece %48'dir. ROE 2010'dan 2014'e 1,7 puan artarak %9,4'e yükselmiştir, ancak daha önce de belirtildiği gibi hala kârlı bir bankanın işareti olarak görülen %10'un altındadır. Nordea'nın ROA'sı beş yıllık dönemde değişmeyerek %0,3'te kalırken, bankanın varlıkları %21 oranında büyümüştür. Buna ek olarak, Danske'nin sermaye oranı örnek bankalar arasında en yüksek olanıdır ve bu da daha düşük borç kaldırıcı kullanımı ve daha az risk anlamına gelmektedir. Üç bankanın toplam net geliri 2010 yılında 1411 milyon iken 2014 yılında 1624 milyona yükselmiştir. (Kyriazopoulos, 2013)

Bu makalede yapılan analizden elde edilen sonuçları karşılaştırsak, Finlandiya bankalarının tüm göstergelerinde artış olduğunu, Türk bankalarının varlık kullanımı ve sermaye çarpanında artış olduğunu, Kosova bankalarının ise sermaye getirisinde artış olduğunu görüyoruz. (ROE), aktif karlılığı (ROA) ve kar marjında artış kaydetmiştir.

Finlandiya bankaları, maliyet verimliliği ve ürün fiyatlarındaki değişiklikler gibi birçok konuya odaklandıkları için en iyi sonuca sahiptir. Değişim, verimlilik artışı, maliyet azaltma, gelir artışı ve genel olarak iyi kar gelişimi ile sağlanmıştır. Ayrıca önemli bir faktör de maliyet yapısını değiştiren şube birleşmeleridir ve bankaların gelirlerinin

bileşimi eskiye kıyasla daha çok ücretlere ve sermayeye yönelik daha verimli hale gelmiştir.

Türkiye ve Kosova'daki bankalar en büyük yoğunlaşmaya sahipken, önceki yıllara kıyasla kredi verme yüzdesinin artması ve faiz oranının da yükselmesi olasıdır.

4.2. Almanya Bankalarında DuPont Modelinin Analizi

Alman bankalarının yapısı, Alman tasarruf bankaları ve kooperatif bankaları geleneksel özelliklerinin çoğunu koruduğu için Avrupa'da neredeyse benzersizdir. Alman finans sistemi, bankaların firmalara daha yüksek düzeyde katılımıyla karakterize edilen koordineli bir piyasa modeline uygundur. Ancak Alman bankalarının bir kısmı da 1970'lerde uluslararası ekonominin baskıları altında sistemini adapte etmiştir. Sonuç olarak, ticari bankalar sanayi sektörüyle olan bağlantılarını azaltırken kademeli olarak yatırım bankacılığı ve ticaret faaliyetlerine yönelmiştir. Bankacılık sektörünün özel bölümü aslında 3 büyük banka tarafından domine edilmektedir: Deutsche Bank, Commerzbank ve UniCredit tüm ticari bankaların varlıklarının üçte birini kontrol etmektedir ve bu da onları sistemik olarak kilit bankalar haline getirmektedir. (Kyriazopoulos, 2013)

2005-2012 döneminde Alman bankası Deutsche Bank için DuPont modelinden elde edilen analiz sonuçları aşağıdaki gibi sunulmuştur:

Alman bankaları 2008 yılındaki finansal krizin bir sonucu olarak düşüşe geçtikleri 2008 yılına kadar tüm göstergelerde büyüme kaydetmişlerdir. Özkaynak karlılığı (ROE) 2007 yılında 12.57 iken 2012 yılında 1.44'e düşmüştür. Aktif karlılığı (ROA) 2007 yılında 0.80 değerine sahipken, 2012 yılında bu değer 0.04'e düşmüştür. 2007 yılında 13.66 olan sermaye çarpanı (EM) bu dönemde büyüme gösteren tek gösterge olmuş ve 2012 yılında 36'ya yükselmiştir. Normalde, finansal kriz dönemi küresel bir etkiye sahipti ve başlangıçta bankalar en önemli finansal göstergeler olarak görülüyordu.

Çalışmamızdan elde edilen sonuçlar, göstergelerin artış gösterdiği 2018-2020 dönemini içermektedir, çünkü araştırmanın yapıldığı Alman bankalarında normalde

göstergelerinde bir düşüş olacağı finansal kriz değil, normal bir dönemle ilgileniyoruz çünkü farklı finansal önlemlerin bankaların karları üzerinde olumsuz etkileri vardır.

Ticari bankalar için, kriz öncesinde sermaye oranları karlılık ölçütleri üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahipken, kriz sırasında bu oranların karlılık ölçütleri üzerinde negatif veya hiç etkisi olmaması, ticari bankaların bu dönemde mevduat miktarlarını daha yüksek gelire dönüştüremedeki yetersizliğini göstermektedir. Aynı zamanda, likiditenin fonlama rezervini sağlayan müşteri mevduatı ve kısa vadeli fonlama oranlarının kriz öncesinde ve kriz sırasında, kriz sırasında kooperatif bankaları hariç, karlılık üzerinde herhangi bir etkisi yoktur. Fonlama oranı kriz döneminde kooperatif ve tasarruf bankaları için özkaynak karlılığı üzerinde pozitif bir etkiye sahipken, ticari bankalar için kriz öncesi ve sonrasında bilanço dışı faaliyetler ile ROA oranı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki gözlenmektedir

4.3. Arap Bankalarında DuPont Modelinin Analizi

Arap Bankası, Orta Doğu'nun en büyük finans kuruluşlarından biridir. Filistin'de Kudüs'te 1930 yılında küçük bir banka olarak kurulmuş, beş kıtada 30 ülkede 500'den fazla şubesiyle dünya çapında en büyük Arap ağına sahip, finansal piyasalara ve merkezlere katılan bir gruba dönüşmüştür.

Bu çalışma temel olarak Ürdün Arap ticari bankasının 2000-2009 dönemi için finansal performansını, özkaynak karlılığı modelinin analizine dayanan DuPont finansal analiz sistemini kullanarak ölçmeye çalışmaktadır.

Net kar marjı ve toplam aktif devir hızı 2001-2009 dönemi için göreceli bir istikrar sergilemektedir. 2001-2005 dönemi için özsermaye çarpanı da neredeyse istikrarlı göstergeler sergilemiş ve 2006-2009 döneminde oranlar düşmüştür, bu da Arap bankasının son yıllarda daha az finansal kaldırıca sahip olduğunu göstermektedir, bu da bankanın varlıklarını finanse etmek için daha az borca dayandığı anlamına gelmektedir. Net kar ortalama yüzde 19,82 ile yaklaşık yüzde 25,74'e, toplam aktif devir hızı yaklaşık yüzde 7,39 ve ortalama yüzde 5,71'e ulaşmış ve özkaynak çarpanı ortalama yüzde 11,04 ile yaklaşık yüzde 30,96'da dengelenmiştir. (Almazari, 2012)

Bu bankada analiz dönemi finansal kriz yılını içermesine rağmen, söz konusu banka göstergelerinde bir artış göstermektedir, bu artışın nedeni bankanın geniş bir kapsama sahip olması ve ayrıca banka ile işlem yapan ve sözleşmeleri olan birçok sektöre sahip olmasıdır. Çalışmamızın analizinden elde edilen sonuçlar da, veri analiz

dönemi farklı olmasına ve ayrıca bankaların odak ve kapsamı birçok açıdan farklılık göstermesine rağmen, büyüme göstermektedir.

4.4. Özbekistan Bankalarında DuPont Modelinin Analizi

Özbekistan'daki bankaların analizi için veriler Özbekistan Merkez Bankası'ndan elde edilmiştir. Aktif kârlılığı (ROA) 2021 yılının başında geçen yılın aynı tarihine kıyasla hafif bir düşüş yaşamış, daha doğru bir ifadeyle aktif kârlılığı (ROA) %2,23'ten %2,2'ye gerilemiştir ki bu biraz olumsuz bir durumdur. ROA'nın en düşük oranı %1,87 ile 2018 yılında görülmüştür. Ayrıca, ROE 2017'den 2021'e kadar olan dönemde önemli ölçüde azalmış, daha doğru bir ifadeyle, 2017'de gösterilen rakam %17,95 olarak gerçekleşmiş ve 2021'de gösterilen göstergeden neredeyse %8 daha büyük olmuştur. (Chartyev Asqar, 2022)

Özbek bankalarının analiz sonuçları, Türk ve Kosova bankalarının sonuçlarıyla örtüşmektedir, bunun nedeni, incelenen ülkelerin geçiş sürecindeki ülkeler olduğu düşünüldüğünde, yaklaşık olarak aynı gelişme durumunda olmalarıdır, bu da bankaların yoğunlaşmasının çok geniş olmadığı ve hesaplanan göstergelerin değerlerinde yıllar içinde küçük dalgalanmalar olduğu anlamına gelir.

Her şeyden önce, bankacılık sistemindeki yumuşak kredilerden bahsetmek önemlidir, çünkü bu tür krediler çoğu durumda genellikle geri ödenmez. Bu nedenle, karlılığı doğrudan etkileyebilecek karşılıklar gerektirirler. Zarar eden kredi karşılıklarının kapasitesi arttığında, hem ROA hem de ROE'de düşüşe neden olur. Bahsedilmesi gereken bir diğer faktör de finansal kaynak sıkıntısıdır. Bankalar genellikle kaynak yetersizliği nedeniyle aktif faaliyet gösteremezler. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, bankalar varlıkların kazanılma oranının yeterli olmaması durumunda dönüşüm riski ile karşılaşabilirler. Sonuç olarak, gelir dereceleri düşebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma ticari bankaların finansal performansının genel bir incelemesini ve değerlendirmesini yapmak amacı taşımaktadır. Faaliyet gösterdikleri ülkeye göre ticari bankaların finansal performansları arasında önemli farklılıklar olup olmadığını değerlendirmek için istatistiki analizler gerçekleştirilmiştir.

Finansal analiz, yatırımcılar, kredi verenler veya piyasa düzenleyicilerinin bir takım kararlar almaları açısından faydalı olan risk ve getiri değerlendirmeleri yapmayı amaçlar. Karar vermek, geçmiş olaylar ve ticari bankaların faaliyet gösterdiği makroekonomik ortam hakkında bilgi birikimini gerektirir. Mali tablolar gibi tarihsel bilgiler, gelecekteki kazançları ve nakit akışlarını tahmin etmek için temel teşkil etmektedir.

Genel olarak performans ölçümü, bir şeyin veya birinin sizi bir plandan ne kadar alıkoyduğunu belirlemeyi amaçlar. Performans ölçümü, planlama ve kontrol sürecinin önemli bir parçasıdır. Mali önlemler genellikle gelir, gider, kar, sermaye getirisi veya varlıkların değeri ile ilgili çıkar çevrelerinin kayıp yaşamamasını sağlamayı hedefleyen önlemlerdir. Bir bankanın mali kontrol sisteminin bir parçası olarak, yöneticilerin bankanın ne kadar iyi durumda olduğunu bilmeleri için bankaların kaydettiği ilerlemeyi ölçmenin yollarını uygulamak zorunludur. Bunu başarmanın yaygın bir yolu, bilanço ve gelir tablosu kalemleri gibi finansal değişkenler arasındaki ilişkileri karşılaştırmayı ve ölçmeyi içeren oran analizidir. Finansal performans göstergeleri, genellikle bir plan veya bütçeyle veya önceki dönemlerin performansıyla ilgili olarak özkaynak getirisini, karlılığı, finansal riski analiz eder.

Ticari bankaların performansını ölçmek için en iyi ölçütlerden biri, özsermaye getirisi (ROE) yoluyla kârlılık analizidir. DuPont modeli veya ROE, mevcut veya potansiyel finansal yönetim ve riske maruz kalma sorunlarını belirlemek için ROE katsayısını oranı alt bölümlere ayırır.

Finansal anlamda problemli alanları belirlemenin yolu mali tabloların analiz edilmesinden geçmektedir. Özellikle, seçilen bir dizi finansal oranın analizi, banka

yönetiminin bankanın mevcut performansını, belirli bir süre içindeki performans değişimini ve bununla birlikte bankanın rakiplerine göre durumunu değerlendirmesini sağlar.

Mutlak oranlarla birlikte, belirli bir zaman dilimindeki oran eğilimlerinin analizi, yönetime, analistlere, yatırımcılara ve denetleyici kurumlara bankanın mali durumunun iyileşmesi veya başarısızlığı hakkında bilgi sağlar. Örneğin, oran analizi, banka varlıklarına özsermaye oranının düştüğü gerçeğini ortaya çıkarabilir. Bu durum, varlık finansmanı kaynağı olarak banka sermayesinin azaldığını, varlık finansmanı kaynağı olarak mevduat ve ödünç alınan fonların arttığını göstermektedir.

Bu artış, özsermaye finansmanını azaltarak daha ucuz finansman kaynakları bulmak için ihtiyatlı bir politikanın sonucuysa, sermaye oranındaki düşüş banka için iyi bir sinyaldir. Öte yandan yöneticiler, yatırımcılar ve düzenleyiciler, azalan sermaye-varlık oranının azalan kârların sonucu olup olmadığı konusunda endişelenmelidirler.

Çalışma bu kapsamda, ticari bankalar üzerinde yapılan araştırmaları içermektedir. Analiz, aşağıdaki finansal göstergeler kullanılarak Türkiye ve Kosovada faaliyet göstermekte olan 17 ticari banka ile gerçekleştirilmiştir:

- Özkaynak karlılığı (ROE): Bu oran, ticari bankanın her bir TL özkaynak için toplam kar-getirisini ölçer.
- Varlık Getirisi (ROA): Bu oran, ticari bankanın varlıklarıyla ilgili olarak elde edilen karı ölçer.
- Sermaye Çarpanı (EM): Bu katsayı, ticari banka varlıklarının borç veya özsermaye finansmanında destek düzeyini ölçer.
- Kâr Marjı (PM): Bu oran, ticari bir bankanın gider ödeme ve faiz gelirlerinden ve diğer gelirlerden kar elde etme kabiliyetini ölçer.
- Varlıkların kullanımı (AU): Bu oran, her bir TL varlık için elde edilen faiz geliri ve diğer gelirlerin miktarını ölçer.

Finansal göstergeler hesaplandıktan sonra hipotezler test edilmiştir. Birinci hipotez, iki ülke bankalarının finansal göstergeleri ile finansal performansları arasında bir ilişki olup olmadığını araştırmıştır. Ana finansal göstergeler olarak özkaynak kârlılığı ve aktif kârlılığı alınmıştır. Yapılan analiz sonucunda, söz konusu iki ülkenin bankalarının finansal tabloların önemli bir bölümünü oluşturduğu anlamına gelen yüksek düzeyde anlamlı bir korelasyon olduğu tespit edilmiştir.

İkinci hipotez, bankaların faaliyet yerleri ile finansal performansları arasında farklılıklar olup olmadığını araştırmıştır. Bu hipotez, Anova (tek yönlü) analizi kullanılarak test edilmiştir. Bu analiz tüm finansal göstergeler için gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları her iki ülkenin finansal performansı arasında farklar olduğunu, bu farkların ROA ve PM değişkenlerinde anlamlı olduğunu ortaya çıkartmıştır. Buradan hareketle birer finansal performans göstergesi olarak ele alınan ROE ve PM değişkenlerinin her iki ülkede farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Üçüncü hipotez, finansal göstergelerin bankaların finansal performansı üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığını araştırmaktadır. Hipotez, MANOVA (tek yönlü) analizi kullanılarak test edilmiştir. Bu amaçla ele alınan ROE değişkeninin her iki ülkenin ticari bankalarının finansal performansı üzerindeki etkisi test edilirken, Hotelling's Trace ve Roy's Largest Root test değerleri sonucunda, ROE oranları ile finansal performans arasında önemli bir etki olduğu sonucuna varılmıştır.

İnceleme döneminde Kosova'daki bankalarda, Türkiye'deki bankalara göre ROE, ROA ve PM oranlarında artış yaşadığı gözlemlenmiştir. Türkiye'deki bankaların ise aynı dönemde EM ve AU oranlarında artışlar görülmüştür. Bu değişiklik, Kosova'daki bankaların portföylerini çeşitlendirmeye değil, ana odak noktasının daha yüksek faiz oranlarında borç verme yoluyla faiz gelirini artırmaya odaklanmasından kaynaklanmaktadır. Buna ek olarak, bu sonuçlar üzerinde etkisi olan; müşterilerin kredi alması için mevcut şartların kolaylaştırılması, provizyonlarda önemli artışlar, müşteri açısından daha uygun koşullar ve çeşitli teklifler, kolaylaştırılmış çevrimiçi hizmetlerin sağlanması gibi farklı başka birçok faktör de mevcuttur.

KAYNAKÇA

- Abbott, Monsen.: "On the Measurement of Corporate Social Responsibility: Self-Reported Disclosure as Method of Measuring of Corporate Social Involvement," Academy of Management Review Scientific Research an Academic Publisher, <http://www.scirp.org>, 11 November 2016.
- Almazari, Arif Ahmed: "Financial Performance Analysis of the Jordanian Arab Bank by Using DuPont System," **International Journal of Economics and Finance**, 2012.
- Dermaku, Arben: Kontabiliteti I Instituconeve financiare, Twins Prishtinë, 2013.
- Blokhin, Andriy: "How Do You Analyze a Bank's Financial Statements?," www.investopedia.com, 2021.
- BPP Learning Media: "Financial Reporting (International and UK Stream)," **London ACCA**, learningmedia.bpp.com, 2010.
- BQK: "Rregullorja e BQK-së për Adekuatshmërinë e Kapitalit të Bankave," **Banka Qendrore e Kosovës**, bqk-kos.org, 2013.
- BQK: " Rregullorja e BQK-së mbi Depozitim të Aseteve si Garancë, Mjaftueshmërisë së Kapitalit, Raportimet Financiar, Menaxhimit të Rrezikut Investimeve dhe Likuiditetit," **Banka Qendrore e Kosovës**, bqk-kos.org, 2011.
- Chartyev, Asqar: "The Profitability Indicators of Commercial Banks in the Republic of Uzbekistan and their Modern State," **World Economics & Finance Bulletin (WEFB)**, 30 Mart 2022.
- Duttweiler, Rudolf: "Managing Liquidity in Banks: A Top Down Approach," John Wiley and Sons, Inc, 2009.
- Foundation: Standardi Ndërkombëtar i Kontabilitetit 1: Paraqitja e Pasqyrave Financiare, Ministria e Financave dhe Transfereve, 2003.
- Gibson, Charles: "Financial Reporting and Analysis," Cengage Learning, 2012.
- Investopedia: "Countries with the Largest Portion of the Global Banking Sector," <http://www.investopedia.com>, 2020.

- Jerry J. Weygandt: "Financial Accounting: IFRS, 3rd Edition," United States of America, John Wiley and Sons, Inc. 2015.
- Kyriazopoulos, Georgios: "DuPont Analyses of the World Systemic Banks," North Macedonia, <http://www.researchgate.com>, 2013.
- Luboteni, Gazmend: "Menaxhmenti Bankar," Universiteti i Prishtinës Fakulteti Ekonomik, 2004.
- Luboteni, Gazmend: "Bankat dhe Afarizmi Bankar," Universiteti i Prishtinës Fakulteti Ekonomik, 2006.
- Mayo, Herbert: "Bazat e finances. Hyrje ne institucionet financiare, investime dhe drejtim," Tiranë UET Press & MAPO Editions, 2012.
- Merovci, Safet: Kontabiliteti Financiar, Prishtinë, Shoqata e Kontabilistëve të Çertifikuar dhe Auditorëve të Kosovës (SHKÇAK/SCAAK), 2017.
- Merovci, Safet: Tregjet dhe Institucionet Financiare. Prishtinë, Universiteti i Prishtinës-Fakulteti Ekonomik, 2007.
- Mochklas, Didin: **"HOW MEASURING FINANCIAL PERFORMANCE," International Journal of Civil Engineering and Technology (IJCIET), 2018.**
- Schleifer, George: "Essentials of Financial Analysis," New Jersey, United States of America: John Wiley & Sons, Inc, 2002.
- Tupangiu, Florentin: "Financial Performance Indicators – Instruments in Lending Decision Making," University of Craiova, 2021.
- Wong, Shirley: Financial Accounting: Reporting, Analysis and Decision Making, 5th Edition. Australia, John Wiley and Sons, 2015.

EKLER

			2018				
STATE	Nr.	BANKS	ROE	ROA	EM	PM	AU
TURKEY	1	Akbank T.A.Ş.	12.98	1.73	7.5	16.49	10.52
	2	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	8.68	0.66	13	6.7	9.8
	3	Türkiye İş Bankası A.Ş.	13.6	1.62	8.37	16.6	9.7
	4	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	13.86	1.48	9.35	14.6	10.14
	5	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	11.96	1.34	8.92	13.5	9.89
	6	QNB Finansbank A.Ş.	16.5	1.5	10.8	13.96	10.96
	7	DENİZ BANK	14.13	1.58	8.9	14.8	10.6
	8	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	14.65	1.25	11.6	11.5	10.85
	9	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	10.3	1.03	9.96	8.8	11.72
	10	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	14.2	1.8	7.7	16.21	11.38
KOSOVO	11	ProCredit Bank	18.66	2.3	8.07	50.1	4.6
	12	Raiffeisen Bank	15.54	2.2	6.96	44.7	5
	13	Türk Ekonomi Bankası (Kosovo)	17.5	2.7	6.4	48.7	5.6
	14	NLB Bank	20.6	2.2	9.3	48.7	4.55
	15	Banka Ekonomike	16.06	1.6	9.5	31.92	5.25
	16	Banka për Biznes	22.2	2.2	9.9	40.3	5.6
	17	Banka kombëtare tregtare	14.19	1.22	11.55	30	4.1

			2019				
STATE	Nr.	BANKS	ROE	ROA	EM	PM	AU
TURKEY	1	Akbank T.A.Ş.	9.96	1.5	6.63	15.33	9.8
	2	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	5.3	0.37	14.2	3.5	10.7
	3	Türkiye İş Bankası A.Ş.	10.3	1.29	7.9	13.13	9.86
	4	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	8.83	0.95	9.27	9.2	10.3
	5	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	8.74	0.92	9.4	9.69	9.58
	6	QNB Finansbank A.Ş.	15.7	1.44	10.8	13.5	10.6
	7	DENİZ BANK	7.5	0.85	8.83	8	10.7

	8	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	8.5	0.6	12.7	6.1	11
	9	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	11	0.99	11.04	8.5	11.7
	10	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	11.45	1.57	7.27	14.1	11.16
KOSOVO	11	ProCredit Bank	21.9	2.66	8.22	68	3.9
	12	Raiffeisen Bank	15	1.87	8.02	41.5	4.5
	13	Türk Ekonomi Bankası (Kosovo)	21.4	2.56	8.36	49.7	5.1
	14	NLB Bank	23	2.4	9.43	56.1	4.34
	15	Banka Ekonomike	16.02	1.6	9.6	33.09	5.02
	16	Banka për Biznes	20.38	2.13	9.5	39.6	5.37
	17	Banka kombëtare tregtare	19	1.89	9.88	47.6	3.97

			2020				
STATE	Nr.	BANKS	ROE	ROA	EM	PM	AU
TURKEY	1	Akbank T.A.Ş.	9.96	1.4	7.1	18	7.8
	2	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	6.05	0.38	15.84	4.7	8.1
	3	Türkiye İş Bankası A.Ş.	10	1.14	8.7	15.15	7.5
	4	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	8.38	0.83	10.1	10.48	7.9
	5	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	10.6	1.1	9.6	14.6	7.53
	6	QNB Finansbank A.Ş.	12.9	1.09	11.8	14.68	7.45
	7	DENİZ BANK	7.83	0.89	8.7	11.3	8
	8	Türkiye VakıflarBankası T.A.O.	10.7	0.72	15.03	9.3	7.7
	9	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	10.3	0.84	12.27	10.35	8.12
	10	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	10	1.26	7.93	14.92	8.48
KOSOVO	11	ProCredit Bank	11.92	1.47	8.1	46.3	3.17
	12	Raiffeisen Bank	11.6	1.5	7.7	34.04	4.4
	13	Türk Ekonomi Bankası (Kosovo)	15.6	2.02	7.7	45.1	4.4
	14	NLB Bank	13.55	1.5	8.9	36.2	4.2
	15	Banka Ekonomike	12	1.08	11.3	21.15	5.1
	16	Banka për Biznes	12.7	1.35	9.4	27.1	4.97
	17	Banka kombëtare tregtare	15.03	1.64	9.1	42.6	3.86